

samfunn for alle

Norsk Forbund for Utviklingshemmede | nr. 1 – 2013

nfu

Asker kommune på ville veier
Tingrett-nei til Alexander
Ikke si når et barn skal dø!
Fra hjerte til hjerte

s. 6
s. 13
s. 20
s. 48

Fra generalsekretæren

Barns rettigheter

Vi er alle opptatt av at barna våre skal ha det bra. Jeg har selv en mappe eller to med papirer som angår mine barn – som har med skole osv. å gjøre (de er godt voksne nå). Pårørende flest til barn med nedsatt funksjonsevne har derimot mappe på mappe med sakspapirer med søknader, klager, anker, nye søknader osv. osv. for at deres barn skal kunne delta og ha likeverdig rett til å nyte godt av alle menneskerettighetene – slik vi alle tar som en selvfølge.

Dette vitner om kamp. I en tøff og slitsom hverdag skal man i tillegg kunne stå i kampen for å oppnå det selvfølgelig.

Dette er uverdig og etter min mening klart i strid med FN-konvensjonen om rettigheter til mennesker med nedsatt funksjonsevne.

Sivilombudsmannen har nylig avgitt uttalelse som jeg vil fremheve (Uttalelse av 19. desember 2012 (Sak 2012/1871). Saken gjelder et barn.

Saksforholdet for øvrig gjengis ikke her. Men den viser at det står noen bak med tykke saksmapper, og at de har stått på.

Det viktige her er etter mitt skjønn at Sivilombudsmannen i sin juridiske vurdering – sterkt vektlegger artikkel 7 i FN-konvensjonen om rettigheter til mennesker med nedsatt funksjonsevne som gjelder barn med nedsatt funksjonsevne. Sivilombudsmannen skriver følgende:

”For funksjonshemmede barn skal myndighetene treffe alle hensiktsmessige tiltak for å sikre at barnet kan nyte alle rettigheter og friheter fullt ut og på linje med andre barn, og barnets beste skal være et grunnleggende hensyn, jfr. FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne art. 7 nr. 1 og 2.”

FN-konvensjonen skal ratifiseres nå i vår, og det er all grunn for alle til å ta konvensjonen innover seg.

Jeg vil spesielt påpeke at kommunale myndighetsutøvere bør ta seg dette ad notam.

Det ville vært fint om kommunal praksis la seg på disse forhold. Jeg tror man på lang sikt vil tjene på det, at det vil skape mindre frustrasjon, færre ”kamper” og at det kan virke forebyggende på de følger som gjerne kommer av en ”evig kamp”.

*Vibeke Seim-Haugen
generalsekretær*

Bent Høie (H). Foto: Stortinget ©

Viktig Høie-spørsmål til omsorgsministeren

Like før SFA gikk i trykken sendte Høyres nestleder, Bent Høie, et spørsmål til helse- og omsorgsminister Jonas Gahr Støre om hvordan flere kommuner forholder seg til ordningen med brukerstyrt personlig assistanse.

Spørsmålet Høie stilte var følgende: ”Lov om kommunale helse- og omsorgstjenester § 3-8 slår fast at kommunene har plikt til å ha ordningen brukerstyrt personlig assistanse. Vi ser nå flere eksempler på kommuner som avskaffer ordningen og innfører ordninger med kommunalt ansatte assistenter, der innholdet i tjenesten bestemmes av kommunen, slik som i Ringsaker kommune. Er dette i samsvar med loven og Stortingets intensjon med ordningen?”

Vi kommer tilbake til statsrådets svar i neste nummer av SFA.

samfunn for alle

Medlemsblad for Norsk Forbund
for Utviklingshemmede

Seks utgivelser pr år.
Årsabonnement: 400 kroner
ISSN: 0803-5105

Ansvarlig redaktør:
Jens Petter Gitlesen
jpg@nfunorge.org

Journalist:
Bitten Munthe-Kaas
bittenmk@yahoo.com
Telefon: 928 36 809

Tilrettelegger lettlest stoff:
Kari Bue
kari@nfunorge.org

Adresse:
Samfunn for Alle, NFU
Postboks 8954 Youngstorget
0028 Oslo

Sentralbord: 22 39 60 50
Telefaks: 22 39 60 60
E-post: post@nfunorge.org
www.nfunorge.org
www.facebook.com/NFUnorge

Annonseakvisør: AMN A/S
Postboks 24, 3340 Åmot
Telefon: 32 78 17 50

Forsidebilde: Deltakere i
Rett fra hjertet-prosjektet
(Foto: Kieran Kollen)

Layout: www.tinajerstad.com

Trykk: Gunnarshaug trykkeri
Utgivelse 2 – 2013
Kommer uke 19
Frist for saker er: 19. februar
Annonsefrist er: 7. mars

6

Et nytt omsorgsbygg i Asker for 22 personer med utviklingshemning er blitt annerlede enn foreldrene hadde tenkt seg.

13

NFU vant ikke fram med sitt krav i Alexander-saken i Trøndelag tingrett, men fikk støtte i sin kritikk av Harstad kommune.

14

Hilde har mye å gjøre og stortrives i Rishagen FUS barnehage utenfor Stavanger.

16

Les om den viktige og vakre teaterforestillingen "De utvalgte".

18

Hanne Mathiassen har utgitt ny diktsamling.

19

Evalueringen av det store bofellesskapet Vatnekrossen i Sandnes kommune i Rogaland viser store svakheter.

20

Legene spådde Helga Korsøen to uker levetid etter fødselen. Nå har hun levd i 37 år med sin "uforenlig med liv"-diagnose Trisomi 18.

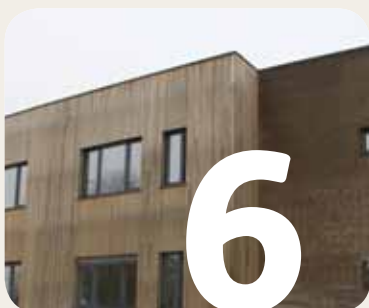
22

Nå retter NFU søkelyset mot hva velferdsteknologien vil bety for mennesker med utviklingshemning.

23

Norge fikk verdens første sansekirke da Tomas-kirken i Andebu ble vigslet nylig.

Leder s. 4 – SAFO s. 17 – Vi\$ste du at? s. 26 – Internasjonalt arbeid s. 28

Truende skyer

Forfatteren Lars Amund Vaage skrev nylig på www.neitilsortering.no om sin frykt for at samfunnets omsorgsevne og omsorgsvilje blir svekket med utbredelsen av fosterdiagnostikk.

Over 10 000 personer har hittil lest hans artikkel og over 400 har kommentert den.

De fleste kommentatorene er tilhengerne av fritt tilgjengelig fosterdiagnostikk. Flere av mine gode venner har samme syn. NFUs holdninger til disse spørsmålene er imidlertid klart uttrykt gjennom vårt prinsipp nr. 2: «Mennesker med utviklingshemning har likeverdig rett til liv». Den eneste restriksjonen som gjelder for våre medlemmer er at de skal fremme forbundets syn når de opptrer på vegne av NFU. Jeg kjenner flere stødige NFU-medlemmer som er for å gjøre fosterdiagnostikk fritt tilgjengelig. Både innad og utad i vår organisasjon må vi selvsagt godta og respektere at folk har ulikt oppfatninger. Dette er derimot åpenbart ikke vanlig i alle miljøer.

Flere av kommentarene under Lars Amund Vaages artikkel er skremmende. Aggresjonen og menneskesynet som kommer til uttrykk varslers ikke godt. Selv om Norge er rikere enn noen gang, fokuserer stadig flere på den økonomiske belastningen som enkeltmenneskers behov for bistand representerer for samfunnet.

Det bør absolutt stilles spørsmål om de som karakteriserer fostre med funksjonsnedsettelse som mindreverdige, kan være i stand til å betrakte mennesker med og uten funksjonsnedsettelse som likeverdige? En slik endring i synet på funksjonsnedsettelse blir omtrent som å være rasist på dagtid, men ikke på kveldstid. Vi skal både være oppmerksomme på og la oss uroe av de groteske kommentarene, men

når holdningene først finnes, er det greit å få dem dokumentert. Trollet sprekker som kjent ikke før det kommer ut i sola!

Tilsvarende holdninger kommer samtidig til uttrykk i en mer polert og dannet form i andre fora. Det er ikke mange måneder siden to av landets rådmenn stod frem i Bergens Tidende. De beklaget seg over hvor mye tjenestene til personer med store bistandsbehov koster, og mener at det fører til at kommuner må øke eiendomsskatten.

Før jul ble den profilerte Arbeiderpartimannen Martin Kolbergs barnebarns omfattende bistandsbehov utgangspunkt for store oppslag i landsdekkende media. I stedet for å rette søkelyset mot barnebarnets behov, ble det stilt spørsmål om hvorvidt Kolberg hadde misbrukt sin posisjon i den hensikt å sikre barnebarnet best mulig tjenester. Verken Drammens Tidende, Lierposten eller Nettavisen problematiserte det faktum at tjenestenes omfang kunne være forårsaket av barnebarnets behov.

I forbindelse med ratifiseringen av FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, har Kommunenes Sentralforbund (KS) sagt følgende i en kommentar til artikkel 19, som handler om retten til selv å velge bosted og samfunnets plikt til å yte tjenester der en bor: «Vi forutsetter at dette ikke svekker kommunens mulighet til å utøve skjønn ved vedtak om sosial- og helsetjenester skal ytes i en omsorgsbolig, institusjon eller som hjemmetjeneste». Denne ordbruken er riktignok mindre grotesk enn de som kommer til uttrykk i kommentarene til Lars Amund Vaages artikkel. Dette er heller ingen harselas mot dem som har andre synspunkter. Det bakenforliggende menneskesynet har likevel mye til felles med de grusomme kommen-

tarene på www.neitilsortering.no

Poenget er at rådmenn, media og KS har makt. Deres syn blir ofte til gjeldende politikk.

I 2007 vakte det oppsikt da en lokalpolitiker skrev: «Jeg kan ikke se nødvendigheten av med viten og vilje å sette barn til verden som vi vet med sikkerhet vil komme til å koste samfunnet enorme summer i pleie, omsorg og utstyr». For fem år siden ble slike utsagn oppfattet som totalt uakseptable. Saken kom på Dagsrevyen. Rikspolitikerne markert sin avsky. Til og med partilederen måtte rykke ut og markere avstand fra uttalelsen. I dag ville utsagnet neppe vakt reaksjoner. Det finnes vel så horrible utsagn i offentlige dokumenter.

Samfunnets normer og holdninger kan endre seg raskt. Likestilling og inkludering er populære begreper, men statlig myndigheter har hittil ikke evnet å demme opp for diskriminerende holdninger overfor mennesker med bistandsbehov. Myndighetene må nå i større grad ivareta sin oppdragende funksjon. NFU må rette søkelys på disse sakene. Avisinnlegg skaper fokus og flere bør ta pennen fatt. All erfaring viser at pressen ofte spiller en avgjørende rolle når det gjelder hvilke saker politikerne setter på dagsorden.

Jens Petter Gitlesen

Solgården i Spania

Enkelt og behagelig

Ferie er å gjøre noe annet enn det vi gjør till hverdags. Tid, til å nyte, å være sammen – ha det gøy. På Solgården trives gjestene. Det ser du på alle de gode smilene – på frydropene. Mange svinger seg i dansen – rullestol ingen hindring

For at en ferie skal være vellykket må reisen, servicen, serveringen og rommene være topp. Alt dette får du på Solgården!

TURER for 2013 for salg nå!

trygghet, trivsel og glede

Arrangør av tilrettelagt ferie siden 1972! Kontakt oss for å høre hvilke muligheter vi har til tur for deg eller din gruppe!

Ring 24 14 66 60 eller kontor@solgarden.no
VELKOMMEN TIL OSS! www.solgarden.no

SOLGÅRDEN

trygghet, trivsel og glede

Strid om nytt omsorgsbygg

7. juli 2011 formidlet Asker og Bærum Budstikke en arkitekttegning, signert Pride Architecture. Den viser hvordan kommunens lenge etterlengtede nye omsorgsboliger for personer med utviklingshemning på Borgenbråten i Asker ville se ut når de stod ferdig stilt for innflytting høsten 2012.

TEKST OG FOTO: BITTEN MUNTHE-KAAS

I november og desember 2012 – ca. to måneder før planlagt innflytting av den første gruppen av de i alt 22 fremtidige voksne beboerne med utviklingshemning – ble det holdt to møter mellom kommunen og pårørende. Det første handlet om foreldrenes syn på de fremtidige beboernes stipulerte husleie. Avhengig av størrelsen på leilighetene, som er fra 50 til 38 kvadratmeter, vil den variere fra 9 250 til 7 700 kroner pluss strøm. En del av dette beløpet er leie som beboerne må betale for de store fellesarealene i bocomplekset som er beregnet til 64-65 kvadratmeter pr. person, som dermed er større enn deres egne leiligheter. De pårørende fikk beskjed om at de må søke bostøtte fra Husbanken i tillegg til kommunal bostøtte. Nå er det flere som føler at Asker kommune gjør deres familiemedlemmer til sosialklienter.

Det andre møtet dreide seg om hva

som nå må justeres rent teknisk og bygningsmessig for at utformingen av og tilretteleggingen i leilighetene skal kunne ivareta beboernes behov på en bedre måte enn det var blitt lagt opp til.

Mødre sier sitt

SFA møtte fire sinte, skuffede og frustrerte mødre til fremtidige beboere på Borgenbråten. En av dem ønsket ikke å stå fram med navn og bilde. Hun var redd for at det kunne gå ut over sitt familiemedlem.

Både Anne Lise Skovli, Anne E. Moberg og Anna Ragnhild Ødegård Midtskogen og den fjerde moren mener det er stor forskjell på festtalene om hvordan leilighetene skulle tilpasses med tanke på den enkeltes helhetlige behov – og hvordan de nå i stor grad fremstår som det stikk motsatte.

- Da vi fikk omvisning i leilighetene

som var i ferd med å bli ferdigstilt i oktober 2012, ble vi sjokkert over institusjonspreget både ute- og innendørs med brede og lange korridorer, inndeling i "avdelinger" og store fellesarealer.

Allerede på et møte i februar 2010 fikk vi vite at kommunen etter en individuell vurdering kun hadde satt av midler til fire soverom, men at det også kunne foretas individuelle tilpasninger ved spesielle behov blant de 18 andre beboerne. Vi understreket da at en sovefunksjon som en del av stuen var helt uholdbart for beboere som lett lar seg forstyrre, er vant til og avhengig av å sove alene på eget rom. Nå har vi i tillegg fått beskjed om at vi ikke får lov til å sette opp lettvegger til soverom for våre familiemedlemmer selv.

Matlagingen

Anne E. Moberg, Anna Ragnhild Ødegård Midtskogen og Anne Lise Skovli

stiller seg meget kritiske til at kommunen har valgt en boligløsning til unge mennesker med ulike diagnoser og varierende grad av utviklingshemning som kun består av et stort rom – som for øvrig også mangler entre. - Det er ille at våre familiemedlemmer i tillegg til å måtte oppholde seg på en kombinert stue/soveromsløsning kun er blitt tilgodesett med en liten kjøkkenseksjon – der de på toppen av det hele mangler komfyr!

- Har man i kommunen i det hele tatt tenkt tanken at disse leilighetene kommer til å bli mange av beboernes hjem – på livstid, spør mødrene. Som også minner om at disse unge voksne flytter sjelden og ikke kommer til å bo mange steder etter at de har forlatt foreldrehjemmet.

- Det holder heller ikke at middagsmåltidet til flertallet skal lages på fellesarealet på hver "avdeling" – der det er innredet et kjøkken- og spise/oppholdsrom, fortsetter Anna Ragnhild Ødegård Midtskogen, Anne E. Moberg og Anne Lise Skovli. Som nå lurar på i hvilken grad de ansvarlige har tatt seg bryet med å kartlegge den enkeltes behov, ressurser og ferdigheter. - Vet de ikke at flere av de som skal flytte inn, har lært å lage egen mat? De er vant til det, trives med det, og vil fort bli passive og miste disse ferdighetene hvis de ikke får anledning å praktisere det de kan i det daglige.

Foreldrenes protester har imidlertid ført til at kommunen nå skal sette inn 3fas kontakt til komfyr i fire leiligheter. Dette vil imidlertid kreve demontering av et

skuffeskap i den lille kjøkkenseksjonen for å gi plass til en 50 centimeter bred komfyr som brukerne selv må betale.

Utebodene

De fire mødrene er ikke alene om å la seg provosere av de 22 utebodene som er blitt satt opp på en lang rekke – bare få meter foran mange av leilighetene på bakkeplan. "Slik blir det"-tegning på side 6 og i Asker og Bærum Budstikke 7. juli 2011 viser hvordan uteområdene foran de samme leilighetene skulle ha blitt når komplekset stod ferdig. Tegningen viser de lave bygningene i bakgrunnen med barn lekende på en stor gressslette i forgrunnen.

Virkeligheten er blitt ganske annerledes, konstaterte mødrene oppgitt da de tok SFAs utsendte med rundt på området. De viser oss samtidig at den lille utsikten som ikke er ødelagt av bodene, til gjengjeld er stengt av et tett plankegjerd.

- Beboerne på den andre siden av omsorgsbygget har det ikke akkurat optimalt med tanke på utsikt, de heller. Leilighetene her ligger for det første på bunnen av en bakke. Her skråner det en mur langs en gangvei foran dem. Bak et gjerde som går langs toppen av muren er det eneste fortauets langs en bilvei. Forbipasserende på fortauets kan se rett ned og inn på rommet i leilighetene der flere av beboerne, som tidligere nevnt, både er henvist til å sove og oppholde seg når de er hjemme. Nå må det legges en film på vindusflatene for å skjerme beboerne for innsyn.

Må jobbe for en god kommunikasjonsform

I siste avsnitt i et referat fra et møte mellom kommunen og de pårørende 5. desember 2012, står det følgende:

"Gro Huseth (virksomhetsleder for boligtilbud for mennesker med utviklingshemning i Asker kommune, red.anm.) tok også opp at det er viktig at vi alle tenker igjennom hvordan vi kommuniserer med hverandre fremover, og at vi alle jobber for å ha en god kommunikasjonsform. Dette er viktig for at vi alle skal oppleve å ha en god prosess fremover".

Anne Lise Skovli, Anne E. Moberg og Anna Ragnhild Ødegaard Midtskogen mener den ampre og frustrerte stemningen blant mange foreldre på disse møtene må ses i lys av kommunens håndtering av dette byggeprosjektet – fra start. - Det er nettopp kommuneledelsens mangel på god kommunikasjon og neglisjering av brukermidvirkning som har ført til at våre familiemedlemmer med utviklingshemning har fått et institusjonsliknende botilbud som vi ikke tror noen i kommunens ledelse selv ville ha takket ja til. Det gjelder verken for egen del eller på vegne av sine familiemedlemmer.

Det ble riktignok nedsatt en foreldregruppe ved oppstart av prosjektet – men den er blitt holdt som gissel – uten noen form for påvirkningskraft gjennom store deler av prosessen. For oss er det vanskelig å ikke bli provosert av dette, presiserer de fire mødrene.

Bak mødrene Anne Lise Skovli (til venstre), Anne E. Moberg og Anna Ragnhild Ødegaard Midtskogen ser vi leilighetene på bakkeplan med utsikt mot uteboder.

Fasaden på omsorgsbygget.

Aktivitetshuset

En annen løsning som det kan stilles spørsmålstegn ved, er aktivitetshuset på Borgenbråten der både fremtidige beboere og andre personer med utviklingshemning skal ha sitt dagtilbud. Flere foreldre har bedt om at deres familiemedlemmer som skal bo i omsorgsbygget, i stedet får beholde sitt nåværende dagtilbud som ligger et annet sted i kommunen. Anne

Lise Skovli og Anne E. Moberg er to av dem. De sendte søknad på vegne av sin datter og sønn med attest av behandlende leger som dokumenterer deres behov for å bli der de er. Men kommunen har avslått. Dermed må både Skovli og Moberg si opp de nåværende plassene for familiemedlemmene sine – som nå vil miste den daglige kontakten med venner og ansatte som de er så knyttet til. De få møterne mellom omsorgsbygget og det nye aktivitetssenteret innebærer at beboere i omsorgsbygget som har sitt dagtilbud her, kommer til å leve de fleste av døgnet timer i årene fremover omgitt av andre beboere og tjenesteytere på Borgenbråten.

Suksesshistorie?

I et oppslag i Asker & Bærum Budstikke 21. desember i fjor kunne vi lese om en fornøyd ordfører Lene Conradi (H), som formelt hadde foretatt snorklippingen på Borgenbråten. Sammen med mellomleder ved det nye bosenteret, Anne Høidalen, og leder for kommunens prosjekt- og utbyggingsavdeling, Per Øystein Funderud, ga hun uttrykk for sin tilfredshet over at dette byggeprosjektet har kostet

10 millioner kroner mindre enn antatt.

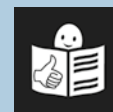
De fire mødrene synes derimot ikke at dette er noen suksesshistorie. De lar seg ikke imponere over at et byggeprosjekt i kommunal regi blir billigere enn budsjettert med tanke på det dårlig tilrettelagte botilbudet som familiemedlemmene deres vil få på Borgenbråten. I motsetning til prosjektledelse og politikere som ifølge lokalavisen nå "gnir seg fornøyd i hendene" er de tvert i mot kraftig provosert over millionene under budsjett.

Ordføreren sier i samme "gladsak" seg spesielt tilfreds med at kommunen har fått råd til et motstrømbasseng på ca. 20 kvadratmeter i aktivitetsbygget. Mødrene mener derimot at bassenget er altfor lite for de mange brukerne som kommunen har planlagt skal bruke det. - I tillegg til de 22 beboerne i omsorgsbygget er det meningen at det også skal benyttes av andre personer med utviklingshemning. Våre familiemedlemmer skal derfor fortsatt få bruke det offentlige bassenget til sin ukentlige svømmetrening, presiserer de fire mødrene.

Fylkesmannen om Asker kommune

I vår faste spalte ViSste du at? på side 26 er temaet denne gangen "Tilsynsrapporter til glede og sorg". Her kommer advokat Petter Kramås blant annet inn på tilsynet fylkesmannen i Oslo og Akershus gjennomførte i Asker kommune i 2012 der det ble påpekt flere avvik.

LETTLEST

Borgenbråten omsorgsboliger i Asker er snart klare for innflytning.

Her skal det bo 22 voksne beboere med utviklingshemning.

I november og desember ble det holdt 2 møter mellom kommunen og foreldrene.

Det første møtet handlet om husleien.

Den er avhengig av størrelsen på leilighetene.

De som er på 50 kvadratmeter vil koste kr 9250.

De som er på 38 kvadratmeter koster kr 7700.

Strømmen kommer i tillegg.

Det andre møtet dreide seg om hva som må justeres i leilighetene.

Det er viktig at behovet til den enkelte blir tatt vare på i utformingen av leilighetene.

4 mødre til fremtidige beboere er sinte, skuffet og frustrerte.

De mener at det ikke er tatt hensyn til behovene til den enkelte.

Mødrene ble sjokkerte over hvordan bygningene så ut utvendig.

De ble også sjokkerte over at det ser ut som en institusjon inne.

Der er det lange korridorer, inndeling i avdelinger og store fellesarealer.

De fire mødrene likte ikke at leiligheten bare skulle bestå av ett rom.

Beboerne måtte da oppholde seg i et rom som var både stue og soverom.

Nå har kommunen sagt at alle skal få soverom.

Leilighetene har en liten kjøkkenseksjon, men det er bare komfyr i fire av dem.

Flere av de som skal flytte inn har lært å lage egen mat.

Kommunen sier nå at alle som ønsker det skal få egen komfyr.

Lovet tilpasninger

I samme avisartikkel opplyser leder for kommunens prosjekt- og utbyggingsavdeling, Per Øystein Funderud, at "det er kommet noen meldinger fra foreldre som går på utformingen av leiligheten med tanke på egne køkemuligheter ut over det som er i fellesarealene, avskjermede sove-

rom og lignende. Det er brukertilpasninger som vi skal få på plass i samråd med den enkelte", lover han.

Tilgang til leilighetene

SFAs utsendte fikk ikke tilgang til omsorgsbygget på Borgenbråten for å ta bilder innendørs. Virksomhetsleder Gro

Huseth begrunnet dette med den hektiske aktiviteten kommunen står oppe i med de bygningsmessige justeringene, personale som skal ansettes osv. Vi kunne komme tilbake om tre måneder.

Utsikt fra en leilighet. (Foto: privat)

Kjøkkenseksjon uten komfyr. (Foto: privat)

Plankegjerdet som stenger utsikt.

Alle får soverom og egen komfyr

- Vi synes de 22 beboerne på Borgenbråten får det fint. Nå er det også bestemt at alle får eget soverom. Med unntak av en er det innredet en egen kjøkkenkrok uten kokemuligheter i alle leilighetene, og de som ønsker det, får i tillegg avsatt plass til egen komfyr.

TEKST OG FOTO: BITTEN MUNTHE-KAAS

SFA møtte virksomhetsleder for boligtilbudene for mennesker med utviklingshemning i Asker kommune, Gro Huseth, innleid prosjektleder for Borgenbråten, Helge Kastet, og sjefarkitekt Marit Brandt Rasmussen i kommunens eiendomsforvaltning. De understreker at penger til ombyggningsarbeidet til de sist vedtatte installasjonene, ikke skal belastes beboerne.

På spørsmål fra SFA om i hvilken grad beboernes behov er blitt kartlagt i dette prosjektet, understreker de tre at det har vært fulgt opp fra start. - Dette har skjedd i samarbeid med de pårørende, foreldre-konsulenter og representanter for beboernes nåværende avlastningstilbud. Planene for prosjektet har helt fra første gang det ble presentert for beboere og foreldre, hatt denne utformingen, med små ett-roms leiligheter og store fellesrom.

Etter klager fra noen foreldre om at det kun var satt inn komfyr hos fire beboere, understreker Gro Huseth at kommunen nå vil legge til rette for enkel matlaging hos de som ønsker det. - Etter at alle fikk tilbud, er det fire som takket ja. Vi har for øvrig delt beboerne inn i grupper på fire som disponerer felles stue og kjøkken. Vår erfaring er at mange vil oppsøke fellesskapet der det lages mat og heller spise sammen der. Dette er også en løsning som flere av foreldrene har uttrykt glede over underveis.

- Hvilken tankegang lå bak valget om å bygge leiligheter uten verken entre, eget soverom eller kjøkken med komfyr for unge voksne mennesker med utviklingshemning som sjelden eller aldri flytter - i motsetning til jevnaldrende uten funksjonsnedsettelse?

- Alle leilighetene har innvendig inngang. Dermed var det ikke behov for egen entre. Forgangen inn til leilighetene vil fungere som plass for garderobe. Vi foreslo for foreldrene at det kunne settes opp en bred bokreol eller hylle som kunne fungere som et skille mellom sove- og oppholdsdelene. Flere av beboerne kan ikke ha komfyr av sikkerhetsmessige årsaker.

Måten disse leilighetene var tenkt utformet, handlet i tillegg om at vi på Borgenbråten valgte å satse mer på store fellesarealer som alle dermed kan disponere. Vår erfaring er at mange har glede av det, og søker fellesskapet med andre beboere utenfor sin egen leilighet. Vi ønsker dessuten å kunne tilby våre innbyggere med utviklingshemning et mangfold av boformer å velge mellom. Når det med tiden blir ledige boliger som er utformet annerledes, kan de som måtte ønske det, søke om overføring. Vi starter bygging av 10 nye omsorgsboliger allerede i 2015 og satser på flere i årene som kommer.

Utebodene

- Hvilken tankegang ligger det bak byggingen av uteboder og et plankegjerdet som nå stenger utsikten fra flere av leilighetene?

- Husbanken stiller krav om at den enkelte skal ha en utebod - og disse har vært en del av prosjektet fra start, svarer Helge Kastet. - Plasseringen har både noe med tomtens utforming, bodenes funksjon og sikkerhet å gjøre. Det er for øvrig kun tre beboere i leilighetene på bakkeplan i laveste blokk som har denne utsikten. De som skal bo her er rullestolbrukere, og har fått leilighet der av hensyn til muligheten

det gir for evakuering. Alle har med denne løsningen fått et intimt beplantet uterom mellom omsorgsbygget og utebodene. Vi har lagt et plantefelt og en kjørbare gangvei mellom bodene og leilighetene for at bodene ikke skal stå klemt opp mot veggene til leilighetene. Alle gruppene har i tillegg egne beplantede uteområder utenfor fellesrommene.

Gro Huseth tilføyer at det er seks barn under 18 år blant de 22 som skal flytte inn i omsorgsbygget. - De har fått sitt eget uteområde utenfor plankegjerdet - ned mot et gjerde som går langs tomtegrensen. Ved å velge denne løsningen har vi dermed både lagt til rette for et rolig utemiljø for de som trenger det - og et annet der det er større muligheter for utfoldelse. Flere foreldre har gitt uttrykk for at dette en fin løsning - så det er litt overraskende at den nå blir møtt med kritikk. Vi er samtidig

Lokallaget skriver brev

NFU Asker lokallag har i følge leder Ole Jacob Skeie ikke vært trukket inn i arbeidet med byggingen av omsorgsbygget på Borgenbråten.

I en kommentar til SFA sier han at styret i lokallaget nå er i ferd med å utforme et brev til kommunen der behovet for brukermedvirkning fra start til mål i slike prosjekter blir presisert.

Fra venstre: Gro Huseth, Helge Kaset og Marit Brandt-Rasmussen er fornøyd med boligtilbudet til de 22 personene med utvklingshemning som skal flytte inn på Borgenbråten.

klar over at prosjektet omfatter mange mennesker med forskjellige synspunkter, og kan vel ikke forvente at alle liker det vi gjør like godt.

- *Hva sier dere til kritikken om at omsorgsbygget har fått institusjonspreg?*

- Dette er et omsorgsboligbygg og har aldri vært tenkt som institusjon, presiserer Marit Brandt-Rasmussen. - For å understreke nettopp det har vi utfordret de pårørende til å bidra med navn på de ulike delene av bygget. I tillegg til forslag som "Firkløveren" og "Avdelingen for raske menn" følger vi fargekodene når vi omtaler de ulike delene av omsorgsbygget.

Dagsenteret

På spørsmål om hvorfor det nye dagsenteret er plassert noen få meter unna omsorgsbygget, får vi vite at dette ikke er gjort for at beboerne skal måtte tilbringe døgnet mange timer på området ved omsorgsbygget. - De fleste beholder sitt nåværende dagtilbud. Det er kun et lite mindretall som må si opp de nåværende plassene sine - som et ledd i den pågående omorganiseringen av kommunens

dagtilbud. Vi har til gjengjeld mange andre på venteliste som har takket ja til dagsenterplass på Borgenbråten. Det er etter vår oppfatning også et gode at beboerne kan gå til aktivitetstilbud og ikke alltid bli transportert med bil.

- *Har dere ivare tatt brukervedvirkningen i dette prosjektet godt nok?*

- Vi har arrangert diverse informasjonsmøter for de pårørende i den pågående prosessen, sendt ut i alt tolv informasjonsskriv og hatt møter med alle familiene underveis. Alle har fått omvisninger i sine respektive familiemedlemmers nye leiligheter. I samarbeid med den enkeltes pårørende har vi etter beste evne vært lydhøre og både vurdert hvordan vi best kan tilpasse med tanke på den enkeltes behov og hvilke ønsker vi ikke kan innfri. Brukervedvirkning innebærer som kjent ikke at alle ønsker kan oppfylles.

- *Synes dere at en husleie på mer enn 9000 kroner er greit - med tanke på at hver beboer må betale for flere kvadratmeter felles areale enn for størrelsen på sine respektive leiligheter?*

- Det var uheldig at det ble sendt ut et brev med dette beløpet - sett i forhold til at alle beboerne kan søke bostøtte både fra kommunen og Husbanken. De som ikke har formue og får innvilget bostøtte, vil i realiteten få helt andre faktiske boutgifter.

Kompetanse

- *Hva slags fagbakgrunn har de ansatte på Borgenbråten?*

- Det er for tidlig å si. Vi er midt i ansettelsesprosessen, skal fylle opp i alt 50 årsverk, og har fått mange gode søkere. Det er allerede ansatt en mellomleder som er vernepleier. I staben for øvrig vil det bli både sykepleiere, spesialsykepleier, flere vernepleiere og andre yrkesgrupper som kan ivareta beboernes behov på best mulig måte. Vi har tidligere erfart og opplever også nå at det er enklere å rekruttere kompetente fagfolk til litt større enheter enn til de små for tre og fire personer som vi i hovedsak bygget i kjølvannet av ansvarsreformen, sier svarer Gro Huseth, Marit Brandt-Rasmussen og Helge Kastet.

Kommunal uforstand

AV: JENS PETTER GITLESEN

Få har dokumentert kommunal uforstand bedre enn Asker kommune. I slike tilfeller skal en være forsiktig med å skyte på de involverte forvalterne. Utslag som Borgenbråten får en kun i kommuner hvor hverken den politiske eller administrative ledelsen er kjent med den statlige politikken overfor mennesker med utviklingshemning.

Argumentasjonen for prosjektet dokumenterer at kommunen ikke er kjent med en eneste føring fra de nasjonale politiske føringene. Er en ukjent med de statlige målsetningene, er en like ukjent med erfaringene og de faglige vurderinger som ligger til grunn for målsetningene.

Siden før reformen har det vært velkjent at egen inngang i leilighetene er en stor fordel. Fellesarealer kan være en bra løsning, men det er viktig at de brukes på bakgrunn av den enkeltes eget ønske. Fellesareal skal ikke være en erstatning for fullverdige leiligheter.

Det er nemlig ikke alle som trives med naboen. Om en trives, så er det ikke alltid en ønsker å være sammen med naboen. Om en ønsker å være sammen med naboen, er det slett ikke sikkert at dette ønsket er gjensidig.

Kravene fra reformen var fullverdige leiligheter av nøktern standard. Byg-

gene skulle inngå som en naturlig del av den ordinære bebyggelsen. En skulle unngå institusjonspreg og sørge for at boforholdene var mest mulig som i den øvrige befolkningen. Asker kommune har bommet temmelig grundig på samtlige krav på Borgenbråten.

Det er mulig å følge den statlige politikken for mennesker med utviklingshemning uten å lese et eneste styringsdokument, men da må en forstå begrepene likeverd og positiv forskjellsbehandling: Slik en ikke vil bo selv og slik som folk flest ikke ønsker å bo, skal heller ikke mennesker med utviklingshemning bo.

Forskjellen mellom mennesker med utviklingshemning og folk flest, er at noen kan ha behov for spesiell tilrettelegging på grunn av bevegelseshemninger. Noen vil ha behov for tjenesteytere, det kan sette krav til et personalrom. Har kommuneledelsen gjort seg disse tankene, bør ordfører, rådmann og etatsjef sporenstreks flytte inn.

På Borgenbråten kan de kose seg sammen enten på avdeling «Firkloveren» eller på «Avdelingen for raske menn», de kan spise sammen, se på tv sammen. Når de blir trette, kan de trekke seg tilbake til sin ettromsleilighet.

Vi har erfaringer med slike boformer,

men ikke siden HVPU ble nedlagt.

Rapporten «Vi vil, vi vil, men får vi det til» fra 2007, viste at reformen for mennesker med utviklingshemning hadde sporet av. Regjeringens informasjons- og utviklingsprogram «Mennesker med utviklingshemning skal heller ikke diskrimineres», var ett av regjeringens tiltak for å gjøre politikken på feltet kjent.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet arrangerte fem regionale konferanser i fjor for å bevisstgjøre politisk- og administrativ ledelse i kommune-Norge.

Asker kommune kan umulig kjenne til føringene fra reformen. Opplæringsbehovet er ofte omvendt proporsjonalt med lærelysten. Ingen fra Asker kommune deltok på de regionale konferansene.

Asker kommune og Borgenbråten er glimrende dokumentasjon på den kommunale handlefriheten som ikke står i forhold til den kommunale forstanden. I den kommende stortingsmeldingen om levekårene for mennesker med utviklingshemning, må det komme klart frem hvordan en skal sikre at kommunene følger de statlige målsetningene, selv om kunnskapsnivået er lavt og interessen for å sette seg inn i politikkfeltet er fraværende.

Småsak

Senterungdommen til kamp for BPA

Rettighetsfesting av brukerstyrt personlig assistanse (BPA) glimrer med sitt fravær i Senterpartiets utkast til program. Nå mobiliserer Senterungdommen til kamp om denne saken. Les mer på www.nfunorge.org

Tingrett-nei til Alexander

Harstad kommune fratok Alexander Isaksen hans BPA-ordning. I Trondenes tingrett stilte NFU krav om at det opphevede vedtaket skulle fortsette til kommunen hadde fattet et nytt og lovlig vedtak. Retten støttet imidlertid ikke NFU sitt krav.

Alexander Isaksen med sin mor Arda Isaksen i bakgrunnen, som selv har måttet gi sønnen de tjenestene han trenger de siste vel fire månedene. (Foto: Bitten Munthe-Kaas)

- Det skal godt gjøres av en kommune å tilby kommunale tjenester til under 400 kroner per time. Tjenestene til Alexander koster kommunen vesentlig mindre.
- Kommunen slipper administrative kostnader med ansettelser, personalplanlegging, tilgang på vikarer mm. Alexanders mor står for administreringen – gratis.
- Da kommunen, etter press fra fylkesmannen, innvilget Alexander en BPA-ordning i 2004, viser kommunens egne sakspapirer at det sparte det offentlige for 145.000 kroner per år. Nå er besparelsene enda større ettersom Alexander siden har flyttet hjemmefra og trenger mer tjenester i egen bolig

Gitlesen mener det er vanskelig å se at kommunen gjennom sine handlinger har andre motiver enn et ønske om å gjøre situasjonen til Alexander såpass uholdbar at han kan flyttes til et kommunalt bofelleskap. Der har kommunen mulighet for å spare kostnader på tjenester, kort og godt ved ikke å yte individuelle tjenester, og i stedet tvinge beboerne til et liv hvor de fleste aktiviteter skjer sammen med de andre.

Støtter NFU-kritikken

I sin domsavsigelse støtter Tingretten NFUs kritikk mot den kommunale saksbehandlingen. Når retten ikke finner grunnlag for å kreve at det siste lovlige enkeltvedtaket skal gjelde frem til et nytt lovlig enkeltvedtak, så sier retten først og fremst at en rettighetsfesting av BPA kan være den eneste måten å sikre den enkelte et aktivt og meningsfylt liv når en står overfor kommuner som gjør seg svært vanskelige.

Les mer om Alexander-saken og domsavsigelsen på www.nfunorge.org

NFUs forbundsleder Jens Petter Gitlesen skriver på www.nfunorge.org at denne saken først og fremst viser den svake rettsstillingen som mennesker med bistandsbehov har når det gjelder kommunale omsorgstjenester. - Saken er et ypperlig argument for behovet for en rettighetsfesting av brukerstyrt personlig assistanse (BPA). Harstad kommune har i mange år systematisk forsøkt å forhindre at Alexander skulle få den bistanden han har krav på. Da han kjøpte leilighet i 2007, nektet kommunen å yte tjenester. Først etter klagerunder og vedtak fra fylkesmannen i 2008, etablerte kommunen et akseptabelt tjenestenivå i 2009.

Kommunen har underlagt tjenestene til Alexander en rekke absurde restriksjoner som for eksempel å ha med seg assistenter utenfor kommunegrensen, noe som blant annet gjorde det umulig for ham å dra på fotballkamper i Tromsø. BPA-ordningen er blitt pålagt et rapporteringsregime som NFU ikke har sett maken til tidligere – osv.

Under rettsmøtet ble det hevdet fra Harstad kommunes advokat (KS-advokatene) at ordningen som Alexander hadde var dyr. Gitlesen dokumenterer at påstanden nødvendigvis må være feil, gitt det vedtatte omfanget av tjenester:

Hildes jobb i barnehagen

En viktig del av hverdagen til Hilde Haaland (21) i Gjesdal kommune utenfor Stavanger er jobben i Rishagen FUS barnehage der hun begynte for i skrivende stund fem måneder siden.

Hilde har mye å gjøre på kjøkkenet i Rishagen FUS barnehage.

TEKST OG FOTO: BITTEN MUNTHE-KAAS

Prøvetiden hennes er her satt til seks måneder – men allerede nå gir styrer Siri Øgaard klart uttrykk for at hun ønsker at 21-åringen skal fortsette. – Vi fikk midler fra NAV for å kunne lære henne opp og tilrettelegge arbeidsplassen. Selv om det hender vi må minne henne på ting, tok det ikke lang tid før vi lot oss imponere over hvor fort Hilde lærer og hvor lett det er å be henne om å gjøre nye arbeidsoppgaver. Til tross for at hun liker orden og oversikt, er det flott å se hvor fleksibel hun er i jobben sin, sier Siri Øgaard.

Hilde har tidligere gått på Godalen videregående skole i Stavanger i tillegg til et år på Klepp folkehøgskole. Deretter gikk hun 1 år på Time videregående skole på mat- og restaurantfag. Etter avsluttet skolegang i 2011 var det store spørsmålet: Hva nå? Men i stedet for å søke plass på en VTA-bedrift eller et arbeidssenter, spurte søsteren Wenche, som selv arbeider som avdelingsleder i barnehagen, sin arbeidsgiver om det var en ledig jobb som kunne passe for søsteren. Siri Øgaard ba om å få treffe 21-åringen – og deretter det tok ikke mange dagene før Hilde var i full sving på kjøkkenet.

SFAs utsendte dro til Ålgård i Gjesdal kommune der vi fotfulgte 21-åringen gjennom en snau arbeidsdag, som starter klokken 0800 og varer til klokken 15. Vi kunne ikke registrere at hun tok et øyeblikks pust i bakken underveis – bortsett

fra den faste halve timen på pauserommet med kollegene midt på dagen.

Arbeidsoppgavene

Hildes arbeidsdag starter med at hun henter posten. Hovedjobben gjør hun imidlertid på kjøkkenet i avdelingen for de små barna i første etasje i den nye, store og tipp topp moderne barnehagen. Den er omgitt av store byggefelt med hundrevis av leiligheter der mange barnefamilier allerede har flyttet inn. Ventelisten på å få plass i barnehagen er lang. Her er de ansatte med andre ord sikret jobb i årevis fremover.

Men tilbake til Hilde: Etter at hun har hentet posten spiser hun frokost sammen med de små barna der det blir servert brødsriver og havregrøt. Hun hjelper ungene underveis i måltidet. Deretter er oppvasken hennes jobb i tillegg til at hun må sørge for at matvarene kommer på plass igjen i kjøleskapet. Hun vasker spisebordet og mopper det store gulvet i det store fellesarealet, tømmer søppel og starter klargjøringen av lunsjen klokken halv elleve. Da er det hun som skal dekke bordet og sette fram mat og drikke. Når maten er fortært, er det på'n igjen med opprydding, oppvask i tillegg til at hun skal sørge for at det blir rent på bord og gulv igjen.

En gang i uken får barna et varmt mål-

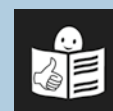
tid til lunsj – og da er Hilde med og lager maten sammen med kokken i barnehagen, som jobber vekselvis en uke på avdelingen for småbarna og en uke hos de store. Med sine kunnskaper fra matfag på videregående skole er det mye 21-åringen kan om matlaging. Hun er for eksempel en kløpper til å lage boller og å steke lapper. – Jeg er veldig flink til å lage surmelkssaker, betror hun SFAs utsendte. På spørsmål om hun er like flink til å lage mat til seg selv hjemme, nikker hun bekræftende. – Jeg gjør det sammen med assistentene mine, svarer hun. Og så får vi vite at Hilde har fått brukerstyrt personlig assistanse (BPA) i 25 timer pr. uke hjemme etter at hun flyttet i egen selveierleilighet i november i fjor.

Er fleksibel

Etter at Hilde har hatt sin halvtimes lunsjpause sammen med kollegene, skjærer hun opp frukt på tre store fat, fyller opp like mange traller med brød, pålegg, krus og vann – som deretter trilles ut til de tre småbarngruppene når de leker ute. Også her hjelper hun barna gjennom måltidet – før hun igjen vasker opp, rydder, tømmer søppel og klargjør kjøkkenet for neste arbeidsdag.

I tillegg til det daglige arbeidet på kjøkkenet er det også hennes jobb fordele matvarene som kommer inn i løpet av da-

LETTLEST

Jeg er veldig flink til å lage surmelksskaker, sier Hilde Haaland.

Hun er også en kløpper til å lage boller og å steke lapper.

21-åringen har gått på Godalen videregående skole i Stavanger.

I tillegg har hun gått 1 år på Klepp folkehøgskole. Så gikk hun 1 år på Time videregående skole på mat- og restaurantfag.

Det kommer godt med i jobben hennes i Rishagen FUS barnehage.

Der har hun jobbet i 5 måneder.

Hilde hjelper blant annet de små barna med frokosten. Så står oppvask og rydding for tur.

Når det er lunsj dekker hun bordet og setter fram mat og drikke.

Barna får et varmt måltid til lunsj en gang pr. uke.

Da er Hilde med og lager maten sammen med kokken i barnehagen.

Ved siden av mange andre oppgaver er det Hildes jobb å fordele matvarer mellom de to avdelingene på huset.

Prøvetiden på 6 måneder er snart over.

I barnehagen ønsker styreeren at hun skal fortsette.

Hun er veldig fornøyd med sin nye arbeidstaker.

gen fra de ulike leverandørene mellom de to avdelingene på huset. Hun skal også legge sammen vaskekluter og smekker som er ferdig vasket og ellers sørge for at det til enhver tid er nok renholdsrekvisitter på avdelingene.

Stortrives!

Det var unødvendig for SFAs utsendte å spørre 21-åringen om hun trives på jobben. Den blide, imøtekommende væremåten hennes overfor både barna og kollegene viser det med all tydelighet.

Styrer Siri Øgaard roser på sin side

også sin nye arbeidstaker – for lite fravær. - Da hun fikk fri en dag for å dra med familien til Danmark, savnet vi henne veldig. Det gjorde at vi virkelig fikk merke hvilken god og viktig jobb hun gjør her. Det hender at hun kommer litt for sent på arbeid om morgenen. Men da ringer hun til gjengjeld alltid og gir beskjed om at hun er på vei, og vet at hun må ta igjen den tapte arbeidstiden.

- *Siri gjør åpenbart verdiskapende arbeid for barnehagen. Vil hun etter hvert få lønn fra barnehagen i tillegg til trygden?*

- Dette er noe vi skal ta stilling til - nå

som prøvetiden på seks måneder snart er over. Men jeg kan si så mye som at vi helt klart ønsker at hun skal fortsette og har til hensikt å vise henne det – i form av en timelønn som hun vil få i tillegg til pengene hun får utbetalt ellers. Vi kommer til å kontakte NAV for å få informasjon om hvordan vi skal forholde oss til hennes lønnsbetingelser på lengre sikt, svarer Siri Øgaard – som til slutt tilføyer at hun har planer om å gi Hilde enda flere utfordringer etter hvert.

Hilde har fått god kontakt med flere av barna.

Lunspause med kollegene.

Aprikostrærne finnes.
Kjærligheten finnes.
Kromosomene finnes.
Døden finnes.

(Foto: Bitten Munthe-Kaas)

Vakkert og viktig fra «De utvalgte»

Vi ser en kvinne som leser fra Inger Christensens "Alfabet". Et dikt som bokstav for bokstav viser verden og tingene – "Bregner", "Cikader" – og etter hvert "Det finnes et vi" og "Ensomhet finnes".

Slik ble hovedtemaet mangfold satt da forestillingen "De utvalgte" av teatergruppa med samme navn, hadde premiere på Black Box Teater i Oslo nylig.

En jordklode kom deretter til syne på veggen bak kvinnen. Og da vi tok på oss 3D-brillene var det som menneskene så ut i universet – og den enorme stjernevrimmelen.

Undertegnede har aldri sett noe liknende – og det gjorde sterkt inntrykk. Ikke vet vi om vi helt forstod det som skjedde heller – men egentlig var ikke det så viktig. Slik jeg tolket det handlet denne forestillingen om hvordan vi mennesker ser hverandre, om utvelgelse, om hvordan det er å være den som står utenfor, og om vurderingen av hvem som er verdt noe.

Tanken på fosterdiagnostikken og muligheten for sorteringssamfunnet lå hele tiden som et underliggende tema. Det meste av teksten ble improvisert av skuespillere med Downs syndrom som

tidvis dessverre var vanskelig å høre. Men en skatt som replikken "Der hjertet bor, der går ånden" fikk vi heldigvis med oss.

Et av spørsmålene som ble reist var for eksempel: Hvem får egentlig lov til å være med hvis vi skulle hatt en ny Noahs ark? Det ble tatt utgangspunktet i at Gud ba Noah om å velge ut syv par av alle "rene" og et par av de "urene dyreartene" for å sikre jordens arter. I denne scenen bar skuespillerne dyremasker foran ansiktene samtidig som de danset pardansen polonese foran et stort skip.

Og spørsmålet man uvegerlig stiller seg er: Hvem ville fått bli med om bord hvis denne utvelgelsen skulle foretas i dag? Her ble de heldige valgt ut av en som selv ikke ville ha fått plass – sett i forhold til at ni av ti kvinner velger å abortere fostre med Downs syndrom.

Vi assosierte fortsatt til den samme tematikken i en gåtefull scene litt senere i forestillingen da menneskene med dyremasker danset foran et perfekt anlagt parkanlegg mens vi samtidig ser en gartner med motorklipper i bakgrunnen som kjører det som kunne virke formålsløst frem og tilbake.

Selv hadde jeg – i tillegg til oven-

nevnte også stor glede av den fantastiske scenen der skuespillerne fnisende samles for å få en innføring i seksualundervisning – da en stor posjon vafler plutselig blir slengt inn blant dem. En sterk måte å formidle synet på dagens undervisningstilbud til elever med utviklingshemning – som av stadig flere har fått betegnelsen "vaffelpedagogikk".

Og avslutningsscenen var utrolig. Her fikk vi se et tredimensjonalt nærportrett av det vakre levende ansiktet til Vilja Ellefsen-Larsen der hun kommer tilbake til tingenes eksistens som med "Alfabetet" i første scene – men som nå fremføres i hennes rekkefølge: "Lys finnes. Kamera finnes. Mikke og Minni finnes. Teppe finnes. Kjøleskap finnes. Cola finnes. Solo finnes. Øyne finnes. Munn finnes. Lepper finnes. Kropp finnes. Hender finnes. Fugler finnes".

Vakrere kan det ikke gjøres!

Eneste skåret i gleden er at det på samme måte som med ensembles forrige forestilling "Kunsten å bli tam" igjen ble så få forunt å få sett denne oppsetningen. La oss håpe at begge settes opp igjen – og dermed kan nå fram til et langt større publikum!

Fremtidsutsikter og kommunalt ansvar

Vi har gått inn i et valgår. Partiene på Stortinget har i lang tid arbeidet med fremtidsbilder og nye partiprogrammer. Hvilke signaler gir de? Og betyr det noe for organisasjonenes rolle framover?

Programarbeidet

Både Arbeiderpartiet og Høyre har jobbet med å se lenger fram enn til 2017. Arbeiderpartiet med "fremtidsverkstedet" fra nå til 2029, og Høyre med "Norge 2030". Avhengig av hvilke utfordringer man ser framover, peker politikerne ut temaer og standpunkter for alle partienes programmer.

Det har vært lagt fram programutkast og vært arrangert høringsrunder. Arbeiderpartiet er sist ut, og skal legge fram sitt helhetlige programutkast i løpet av februar. SV starter ut med å vedta arbeidsprogrammet allerede i mars, deretter kommer partienes landsmøter på rekke og rad fram til slutten av mai, der partiprogrammene vedtas.

Kommunalt ansvar

Det er svært mange temaer i et partiprogram. Et tema som ser ut til å være aktuelt for de fleste partiene framover, er større ansvar til kommunene. Allerede gjennom samhandlingsreformen skal kommunene ta et større ansvar for befolkningens helse. Fremtidsbildet viser flere eldre, færre yrkesaktive og problemer med å møte tjenestebehovene. Dette skal blant annet møtes med at folkehelsearbeidet skal intensiveres, det skal satses på forebygging og brukes ny teknologi. Bildet som ble tegnet før samhandlingsreformen er fortsatt tydelig i programutkastene som foreligger.

I forslagene til partiprogram

2013-2017 står det om kommunenes muligheter og ansvar for å gi gode velferdstjenester. Det står også om dagens kommunale tjenester som bør forbedres og utvides. Noen skriver at kommunene bør overta viktige samfunnsoppgaver og få større frihet.

Flere partier ønsker konkret en kommunereform, der man får større og mer robuste kommuner med mer ansvar. Staten skal i mindre grad kunne blande seg inn i kommunenes valg. Andre partier er mer forsiktige, ser positivt på sammenslåing, men vil kun stimulere til det. Det blir lagt vekt på at det er der folk bor, og der man har oversikten over folks behov. Derfor blir det ansett som positivt at beslutninger tas der. Noen legger i denne sammenheng også vekt på at folk får mer innflytelse på politikken som gjelder dem selv når beslutningene desentraliseres. Men hvordan skal kommunene klare alle oppgavene de skal løse framover?

Organisasjonenes rolle

For noen år siden reduserte Danmark antallet kommuner fra 270 til 98 – som fikk større ansvar. Danske Handicap forbund påpeker i en pressemelding 2. januar i år at mennesker med funksjonsnedsettelse mister tilitt til kommunenes saksbehandlere og søker mer hjelp fra organisasjonene. Det fortelles om personer som ikke tør henvende seg til kommunene uten å ha organisasjonene ved siden av seg. De sier at de nå har nådd en

smertegrense der systemet ikke klarer den oppgaven de er gitt i lovgivningen.

Også i Norge har organisasjoner bistått enkeltpersoner for å få sine rettigheter ivaretatt i kommuner. Hvilke konsekvenser får det for funksjonshemmede hvis kommunene stadig får flere og større oppgaver? Vil kommunebudsjettene bli viktigere for funksjonshemmedes levekår og samfunnsdeltakelse enn det vi er i nærheten av i dag? Hvordan skal i så fall organisasjonene møte dette? Den lokale interessepolitikken vil trolig få langt større betydning. Kan SAFO-samarbeid bidra med å møte endringer som kommer?

Det er som kjent ikke lett å spå om fremtiden. Men det kan være nyttig å se på hva partiene bestemmer seg for når det gjelder framtidens kommuner. Og i valgkampen kan vi utfordre partiene på hvordan kommunene skal bidra til funksjonshemmedes samfunnsdeltakelse og likestilling i tiden framover.

VIGDIS ENDAL
DAGLIG LEDER I SAFO

Ny diktsamling av Hanne Mathiassen

Hanne Mathiassen (38) lanserte nylig sin andre diktsamling som har fått tittelen "Stille gater". Her skriver hun igjen om menneskeverd, om sin sterke kjærlighet til Gud og mennesker, om å ha et verdifullt liv med sorg og glede, savn og lykke.

Skien-kvinnen har skrevet dikt i over 20 år nå – og har alltid med seg penn og papir. Det begynte med at hun som 15-åring ble fortvilet og provosert da hun hørte en TV-debatt om fosterdiagnostikk og mennesker med Downs syndrom. Siden har hun markert seg som en sterk motstander av sortering av fostre gjennom innføring av tidlig ultralyd.

Styremedlem i NFU Telemark fylkeslag og dikterens gode venn og støttespiller, Lillian Haugerud, plukket ut diktene i samlingen etter at Hanne ga henne 500 å velge mellom i en bærepose. – Disse diktene forteller noe om hvor Hanne er i dag. Her møter vi en sterk, modig og raus kvinne som har opplevd det dypeste mørke og det sterkeste lys i livet sitt, påpekte Haugerud i sin velkomsttale.

Både lokalpressen og NRK møtte opp da den nye diktsamlingen ble lansert i Hannes hjemby Skien 12.12. klokken 12. Igjen lot de fremmøtte seg fasinere av dikterens direkte væremåte og ikke minst ordene hun bruker for å formidle gleden, trøsten og støtten hun finner i sin dype kristentro, som hun opplever har gitt henne livet og kjærligheten. På samme måte som i den forrige er dette også hovedtemaene i "Stille gater" der flere av diktene også er rene kjærlighetserklæringer til Terje Hoppestad som har

vært dikterens egen kjæreste de siste åtte årene.

Med diktene ønsker Hanne å gi andre et innblikk i livet sitt. Hun får mange gode tilbakemeldinger – ikke minst fra andre personer med utviklingshemning. – De sier det er bra at jeg setter ord på ting som de også føler, sa hun.

I løpet av lanseringen fikk vi gleden av å høre Hanne lese flere av diktene i den nye samlingen. Her har også diktet "Menneskeverd" fått plass, som dikteren selv mener er det viktigste hun har skrevet. Inspirasjonen til det kom da hun fikk Livsvernprisen i 2005.

Ikke en krone

Hanne har ikke tatt en krone selv av pengene hun har tjent på utgivelsene av dikt-ene sine. Hun har i stedet gitt ca hundre tusen kroner til sitt hjertebarn, organisasjonen Ahead, som arbeider blant familier med barn med funksjonshemninger i fattige Moldova. Alle penger som kommer inn fra salget av den nye samlingen vil bli gitt til samme formål. "Stille gater" er trykket i et opplag på 1000 eksemplarer.

På spørsmål fra Samfunn for alle på pressekonferansen om de nye diktene også skal spilles inn på CD, kom det klart fram at det slett ikke er utenkelig.

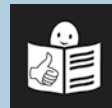

Dikteren ble intervjuet av NRK.

Hanne Mathiassen leser fra sin nye diktsamling.

LETTLEST

15 år gammel hørte Hanne Mathiassen en TV-debatt

om fosterdiagnostikk og mennesker med Downs syndrom.

Hun ble fortvilet og provosert.

Hun ble en sterk motstander av sortering av fostre gjennom tidlig ultralyd.

38-åringen fra Skien har skrevet dikt i over 20 år nå.

Diktsamlingen "En bok om livet" var den første hun skrev.

Den ga henne både Livsvern- og Gledesprederprisen.

Nylig kom den andre diktsamlingen hennes. Den har fått tittelen "Stille gater".

Hun skriver ofte om gleden, trøsten og støtten hun finner i troen på Gud.

Hanne opplever at den dype kristentroen har gitt henne livet og kjærligheten.

Flere av diktene er også rene kjærlighetserklæringer til hennes egen kjæreste.

Alt hun tjener på diktene sine går til organisasjonen Ahead.

Organisasjonen hjelper barn med funksjonshemninger i fattige Moldova.

Åpenbare svakheter ved Vatnekrossen

Evalueringen av det store bofellesskapet Vatnekrossen for i alt 24 personer med utviklingshemming og psykiske lidelser i Sandnes kommune i Rogaland viser åpenbare svakheter.

Det skrev førsteamanuensis Anita Gjermestad, førstelektor Laila Luteberget og høgskolelektor Anne Katrine Folkman ved Diakonhjemmets folkehøgskole Rogaland i en kronikk i Stavanger Aftenblad nylig som også er lagt ut på NFUs nettsider.

I kronikken viser de til at det bor 12 personer med utviklingshemming og like mange med psykiske lidelser under samme tak i dette bofellesskapet. - NFU Sandnes lokallag stilte seg tidlig sterkt kritisk til dette prosjektet (som også fikk bred dekning i Samfunn for alle, red.anm.). Det endte med at lokalaget gikk til rettsak mot kommunen som bygget bofellesskap som kunne sammenliknes med de små institusjonene som ble nedlagt i forbindelse med ansvarsreformen. Rettsaken endte med forlik, og med pålegg til kommunene om at botilbudet skulle evalueres med fokus på brukertilfredshet, skriver Anita Gjermestad, Laila Luteberget og Anne Katrine Folkman blant meget annet i kronikken.

Nå har de tre forskerne gjennomført evalueringen, Den viser for det første

at personer med utviklingshemming utsettes for en tildelingspolitikk fra kommunen etter ledig-plass-prinsippet. Det vil si at den som står først i køen får tildelt plass først. For de som bor på Vatnekrossen innebærer det at 12 vidt forskjellige personer med utviklingshemming bor sammen i første etasje. De er fra barn til pensjonister, aldersspredningen er på over 50 år. Variasjonen i hjelpebehov er også stor blant de som bor der, fra personer som har behov for døgn kontinuerlig stell og pleie, til personer som får hjelp noen timer i uken.

De tre forskerne viser blant meget annet til at store bofellesskap, som Vatnekrossen er et eksempel på, bryter med den Karl Grūnewalds "lille gruppes prinsipp" om at tre-fem personer er det ideelle antallet beboere i bofellesskap. - Hvis det bor flere beboere i et bofellesskap, er det større sjanse for at utfordringer knyttet til samspill, kommunikasjon og gruppedynamikk mellom beboerne blir dårligere. Uenigheter, uro og konflikter øker også med antallet beboere. Det er vanskeligere å bli kjent og skape og opprettholde gode relasjoner når det samles mer enn fem personer i et bofellesskap. Evalueringen av Vatnekrossen gir også pekepinner i denne retningen. Både ansatte og beboere forteller blant annet om til dels store konflikter og uro mellom de som bor der, skriver de tre forskerne.

Les evalueringsrapporten og bli klokere! Den er også lagt ut i sin helhet på www.nfunorge.org

Korte vedtak om BPA i Oslo

Byrådet i Oslo har sendt fram en orientering til bystyret om hvordan BPA-ordningen praktiseres i Oslo. Den viser at pr. 30. september 2012 var det 311 personer inne på ordningen, og vedtakene var fra 6 – 18 måneder.

Representant for SV i bystyret, Ivar Johansen, skriver på sin nettside www.ivarjohansen.no at han tror det er grunn til å problematisere det siste. Han minner om at det i departementets rundskriv står følgende:

"Det er viktig å unngå at det fattes vedtak om BPA som har svært kort varighet i forhold til personer som har varige og stabile hjelpebehov og som har krav på bistand etter sosialtjenesteloven § 4-3. jf. § 4-2 bokstav a-d. For personer som har krav på bistand kan ikke kommunen fri seg fra ansvaret for å sørge for at bistandsbehovene til enhver tid er dekket ved å fatte kortvarige vedtak. Departementet anbefaler at det ved varige og stabile bistandsbehov fattes vedtak om BPA som revurderes med fastsatte mellomrom, eller dersom personens behov endrer seg vesentlig. Kortvarige vedtak kan gi dårlig forutberegnlighet for brukerne og uforutsigbare ansettelsesvilkår for assistentene. Det kan vanskeliggjøre rekruttering av personlige assistenter og hindre at man klarer å beholde personlige assistenter som ønsker langsiktige arbeidsforhold."

Johansen presiserer at vi alle trenger mest mulig langsiktighet og forutsigbarhet i våre liv.

- Jeg tror ikke at de som har et varig, stabilt og langsiktig hjelpebehov i Oslos BPA-ordning får nødvendig forutsigbarhet. Den engasjerte bystyrepräsentanten avslutter sitt innlegg med å stille følgende spørsmål til sine mange lesere: "Hva er brukeres og fagfolks erfaringer og synspunkter?"

Si ikke når et barn skal dø!

- Leger må slutte å si at et barn med Trisomi 18 vil dø kort tid etter fødselen. Vi fikk vite at Helga ville leve i maksimalt to uker. Det førte for min del til at jeg i hver eneste begravelse i årene som fulgte først og fremst gråt ved tanken på at den neste kunne bli hennes.

TEKST OG FOTO: BITTEN MUNTHE-KAAS

Mor og datter, Kari og Helga Korsøen.

Kari Korsøens datter Helga har fylt 37 år. Hun har Trisomi18 eller Edwards syndrom – en tilstand som er definert å være "uforenlig med liv". I tillegg til å spå datteren en kort levetid, fikk foreldrene fra Austrheim kommune utenfor Bergen vite at hun heller ikke kom til å få noen livskvalitet å snakke om. - Dette får nyblitte foreldre også beskjed om i dag – til tross for at vi jo vet at 10 prosent av barn med Trisomi 18 lever til de er godt over ett år, at mange av dem lever mye lenger og har et ganske godt liv, sier Kari.

Helga Korsøen er så vidt man vet landets eldste med denne diagnosen pr. i dag. Hun har dyp utviklingshemning, er språkløs og rullestolbruker. Fødselen var dramatisk – og endte med at legene trakk den vesle jenta ut av mors liv. Kari har fortsatt tanker om datteren i tillegg til sin medfødte kromosomfeil ble påført flere skader i kjølvannet av den brutale forløsningen. - Helga kan høre – men det kan nok tenkes at språksenteret ble påvirket, men dette får vi aldri svar på, sier hun.

Etter at Helga var forløst, ble hun lagt på et bord på fødestuen. Deretter gikk personalet ut av rommet for å orientere den nybakte pappaen om at han hadde fått en datter med store misdannelser. Kari – som på dette tidspunkt lå tilbake i totalt sjokk – måtte be de ansatte om å ta seg av barnet. Helga ble deretter tatt med

til barneklubben der hun lå i kuvøse i to uker.

Dåpen

- Da vi ba om å få henne døpt på sykehuset med henvisning til den korte tiden vi kunne regne med å beholde henne, ble vi først møtt med skepsis. Det virket som om det ikke var så nøye for et barn som henne. Vi ga oss ikke, og Helga ble døpt – ikke minst takket være en avdelingssykepleier som ga oss sin fulle støtte. Det ble en fin og verdig seremoni.

De ville også mate Helga gjennom en sonde. Dette var rutine for barn som ikke kunne svelge. Vi godtok dette – men kun hvis de først forsøkte å få henne til å gjøre det. Igjen ble vi møtt med skepsis – men vi presset på. Og på nytt stilte avdelingssykepleieren seg på vår side. Min mor hadde fortalt at hun hadde dryppet morsmelk på en teskje, og deretter gjennom en pipette når hennes barn ikke ville ta brystet. Det endte kort fortalt med at Helga svelget, og at det til slutt stod en sjokkert professor og andre fagfolk rundt oss for med egne øyne å se at det faktisk var mulig for et barn med Trisomi 18 å kunne svelge. For det var ifølge boka umulig.

Før dette skjedde ble det sagt at Helga måtte sendes til Hokksund barnesykehus – dit svært syke barn ble sendt for å dø den gangen (sykehuset ble nedlagt i løpet av 90-tallet, red.anm.). Ettersom hun

greidde å ta til seg næring, ble det heldigvis ikke noe av. Siden har hun spist grøt og moset mat. Vi fikk også vite at hun aldri kom til å tygge, men det gjør hun på tennene – innimellom.

"Klumpføttene"

En årsak til at Helga ikke kan gå, er at hun ble født med innover-vendte "klump"føtter. Legene gjorde ikke noe med det den gangen – med henvisning til at den vesle jenta hadde små utsikter til å overleve. De fortvilte foreldrene presset dermed heller ikke på det. I ettertid har det vist seg at hvis føttene var blitt gipset umiddelbart etter fødselen, kunne de ha rettet seg ut – noe som i sin tur ville gitt Helga en langt bedre livskvalitet. I kjølvannet av at hun ikke kan stå på bena sine har hun siden utviklet en stor skoliose i ryggen som nå presser gradvis mer og mer på hjertet og lungene hennes.

Legene vurderte å avstive ryggsoylen hennes, noe som ville innebære flere store operasjoner. Etter samtale med fastlegen til Helga ble foreldrene enige om å ikke utsette henne for det.

Barna er forhåndsdomte

Familien stiller seg uforstående til at det fremdeles finnes personer innen helsevesenet som har en oppfatning om at barn med T 18 er uforenlig med liv.

- Disse barna er forhåndsdomte. Alle tiltak som settes i verk blir vurdert som en utsettelse av døden – i stedet for som en forlengelse av livet. Vi har hatt kontakt med andre familier med barn i ulike aldre med samme diagnose. Fortsatt får foreldre ensidig negativ informasjon fra leger som mangler kunnskap om hva en Trisomi-diagnose innebærer. Også i 2013 kan de risikere å få beskjed om at deres nyfødte barn ikke vil få noen form for behandling.

Maten

I likhet med andre foreldre med barn med Trisomi-diagnoser har også Helgas foreldre ved noen anledninger opplevd at helsepersonell har vegret seg for å gi datteren riktig hjelp. Familien har ved flere anledninger fått høre at det ville vært best bekvemt for Helga å bli sondematet gjennom en såkalt "knapp" på magen. Kari minner på sin side om at det ville ført til at hun både hadde mistet lukt og smakssansen.

- Helga er vanskelig i "matveien" også for oss i familien.

Hun spiser heller ikke når hun føler seg utrygg, eller når hun må forholde seg til altfor mange og ukjente tjenesteytere hjemme som går i en turnusordning – som primært er tilpasset systemet og ikke den enkeltes behov.

Siden Helga ikke kan forklare eller fortelle hvor hun har vondt, er vi skeptiske til at hun skal få sonde. Hvis knappen av en eller annen grunn ikke fungerer, kan det i verste fall føre til en infeksjon.

Helga vil leve

Helga har vært innlagt på sykehus mange ganger opp gjennom årene, men har kjempet seg tilbake til livet hver gang. Alle lar seg imponere over hvor mye smerter og påkjenninger hun tåler.

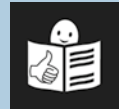
I dag bor 37-åringen i egen leilighet. Her har hun en vanlig døgnrytme med faste gjøremål og rutiner. På dagtid er hun på det kommunale dagsenteret i Austrheim kommune.

Helga er ellers mye sammen med sine foreldre og tre søstre som elsker henne og følger henne tett i alle sammenhenger. De er alle enige om at ingen har lært dem så mye om livet som henne.

- Ingen har lært oss så mye om livet som Helga, sier Leif og Kari Korsøen.

LETTLEST

Helga Korsøen har Trisomi 18 eller Edwards syndrom.

Foreldrene fikk vite at hun ville dø kort tid etter fødselen.

De fikk også vite at hun ikke kom til å få noen særlig livskvalitet.

Men Helga har blitt 37 år.

Hun er antakelig den eldste i Norge med denne diagnosen.

Helga har dyp utviklingshemning og er språkløs.

Hun er også rullestolbruker.

Fordi hun ble født med innover-vendte "klumpføtter" kan hun ikke gå.

Hvis føttene hadde blitt gipset rett etter fødselen, kunne de ha rettet seg ut.

Da ville Helga fått bedre livskvalitet.

I dag bor 37-åringen i egen leilighet.

På dagtid er hun på det kommunale dagsenteret i Austrheim kommune.

Hun er mye sammen med foreldrene og 3 søstre.

De er veldig glade i henne.

- Ingen har lært oss så mye om livet som Helga, sier foreldrene.

NFU retter fokus på velferdsteknologien

NFU har fått midler av Husbanken til å se nærmere på bruk av velferdsteknologi overfor mennesker med utviklingshemning.

Juridisk rådgiver, Hedvig Ekberg

Juridisk rådgiver i NFU, Hedvig Ekberg, har i den senere tid sittet i en faggruppe i regi av Helsedirektoratet og deltatt på flere kurs og konferanser for å lære hvordan mennesker med utviklingshemning kan ha best nytte av denne teknologien. Den direkte bakgrunnen er at Helse- og omsorgsdepartementet ønsket en gjennomgang av juridiske og faglige aspekter ved bruk av varslings- og lokaliseringsteknologi primært rettet mot demente.

Ekberg påpeker i en samtale med SFA at fokuset hittil i denne sammenheng har vært rettet mot demente, den varslede eldrebølgen og hvordan man skal kunne redusere behovet for tjenesteytere som den ellers vil kreve. - Det er samtidig helt klart at utviklingshemmede også vil kunne få stor glede av den nye teknologien. - I tillegg til bruk av varslings- og lokaliseringsteknologi åpnes det for et hav av andre løsninger – for eksempel bruk av såkalte

smarthus som gjør at mange kan fungere maksimalt selvstendig i egen bolig. Opp-læring i bruk av sosiale medier – for eksempel nettbrett – blir også viktig for at den enkelte skal kunne kommunisere best mulig med sine tjenesteytere, pårørende og sosiale nettverk for øvrig.

Lyd og bilder

På spørsmål fra SFA om all typer velferdsteknologi er etisk akseptabelt svarer Ekberg at NFU har gitt klar tilbakemelding til departementet om at grensen går ved bruk av overvåking med lyd og bilder av enkeltpersoner uten samtykkekompetanse. - Det vil være etisk uakseptabelt hvis en hjelpeverge skal kunne gi tillatelse til det. Denne type overvåking skal etter NFUs oppfatning kun brukes overfor mennesker med samtykkekompetanse som dermed har gitt tillatelse til det selv.

Det må i tillegg vises stor varsomhet med bruk av sporingssystemer som GPS – i den forstand at det tenkes forsvarlighet. Det betyr for eksempel at man ikke har lov til å sende trafikanter som kan spores, ut på egen hånd som ikke vet hvordan de skal forholde seg i trafikken.

Vil ha idéer

-Hva skal NFU bruke velferdsteknologipengene fra Husbanken til?

- Noen av disse midlene er allerede brukt på kurs og konferanser der representanter for interesseorganisasjonene for funksjonshemmede inviteres for å få kunnskap om mulighetene som følger med denne teknologien. Nå ønsker vi ideer og forslag fra lokal- og fylkeslagene om hvordan vi best kan spre kunnskap både om mulighetene og utfordringene som velferdsteknologien vil bety for mange av våre medlemmer, svarer Hedvig Ekberg.

bmk

Velferdsteknologi

Velferdsteknologi betyr teknologisk bistand til enkeltmennesker som kan forsterke trygghet, sikkerhet, daglige gjøremål og mobilitet i den enkeltes nærområde.

Teknologien er rettet mot flere målgrupper – som eldre, kronisk syke, demente og mennesker med ulike former for funksjonsnedsettelse – for eksempel utviklingshemning. Bruk av teknologien for utviklingshemmede kan gi den enkelte større frihet, selvhjelpenhet og et mer verdig liv i egen bolig.

Eksempler

Følgende er bare et bittelite knippe eksempler på hvordan velferdsteknologi kan brukes i forbindelse med tilrettelegging av boliger slik at personer med utviklingshemning kan bo for seg selv: Det kan være sikkerhetstiltak knyttet til varsling og slukking av brann eller bruk av kommunikasjons hjelpemidler og sosiale medier som gjør sosial kontakt og samtaler enklere med tjenesteytere, pårørende eller andre. Mange vil også ha god nytte av hjelpemidler til å styre hverdagen, bli minnet om trening eller andre avtaler.

Verdens første sansekirke

- Jeg er så stolt over at det er Tunsberg bispedømme som har fått verdens første sansekirke, sa biskop Laila Riksaasen Dahl da Tomaskirken ved Signo eller det som tidligere het Hjemmet for døve, ble vigslet nylig.

TEKST: ØYVIND WOIE

FOTO : SIGMUND RØNSEN AAHAUG

Døveprest Marco Kanehl og hans medhjelpere (f.v) Heidi Signo Grønvold, Lasse Seder, Reidar Westland, Kjell Skagen (foran) og Herman Øyvåt tok i går i bruk verdens første sansekirke.

Fra kirkegulvet strømmet komponist Jon Rosslunds nyskrevne preludium rett inn i kroppene på et 100-talls inviterte gjester og beboere. 54 høyttaler sørget for at det ristet godt i stolene slik at også de som ikke hørte kunne få med seg musikken da åpningsprosesjonen med biskoper, døveprester og menighet kom inn i kirkerommet.

- Alle kirker burde ha Tomaskirken som utgangspunkt, fordi forkynnelsen må gjøres så enkel. Her nytter det ikke med prat. Denne gudstjenesten var skåret inn til det evangeliet egentlig handler om, sa biskopen i Tunsberg etter vigslingen.

Den nye kirken ligger i Andebu kommune i Vestfold der Signo har fire av sine åtte virksomheter.

- Inkludering av mennesker uansett funksjonsnedsettelse gjør forkynnelsen troverdig, påpekte Riksaasen Dahl som ble rørt allerede da døve Reidar Westland tente adventslysene i begynnelsen av gudstjenesten.

Lukten av røkelse lekte i neseborene og øverst i taket blinket kirkens eget lysorgel. Noen kom i rullestol, andre hadde ledsager, hele gudstjenesten foregikk på tegnspråk. Det ble danset og fremført tegnspråkpoesi. Alle sanser ble tatt i bruk da Tomaskirken ble vigslet.

- Jeg skulle ønske at mange menigheter kunne få kjenne gleden som er i Signos sansekirke, sa biskop Ole Christian Kvarme da han åpnet kirken sammen med Signos døveprest Marco Kanehl. Kvarme er tilsynsman for Døvekirken i Norge.

I ti år har man ved Signo drømt om en sansekirke som er spesielt tilrettelagt for døvblinde og døve. Nå blir drømmen til å ta og føle på.

Hele mennesket

- Signo bygger kirke fordi vi er en organisasjon som ønsker å se hele mennesket. Da er det å gi et kirkelig tilbud en viktig del av det vi gjør. Dette skal være et levende hus for refleksjon og fellesskap som skal bygge håp og tro, sa generalsekretær Inger Helene Venås.

Biskop Ole Christian Kvarme håpet at denne kirken vil bryte ned mange vrangforestillinger om døve, døvblinde og andre grupper i samfunnet som ikke er som de fleste av oss. - For meg som biskop er det utrolig inspirerende å få oppleve hvordan de lever ut sitt trosliv, sa biskop Ole Christian Kvarme.

Og til våren skal de første konfirmantene velsignes i Tomaskirken.

Tomaskirken

Tomaskirken i Andebu er verdens første sansekirke. Der legges det til rette for at mennesker som ikke ser og/eller hører skal kunne ta del i kirkelige handlinger. Kirken har fått navn etter disippelen Tomas som måtte bruke hendene for å kjenne etter om Jesus virkelig var stått opp fra døden. Den ligger på Sukke i Andebu i Vestfold.

Inn i kirken ligger verdens største vibrasjonsgulv på 52 kvm. Det har 54 vibrasjonselementer (basshøytalere) montert under eikegulvet. De er koblet til 27 forsterkere, hver på 250 w. Menigheten sitter på vibrasjonsgulvet og kan sanse musikk og rytmer gjennom kroppen fra preludium til postludium.

I kirkegulvet er det ledelys for de som ser litt. Kirken har sitt eget lysorgel som skal spille i takt med musikken som fremføres. På en av veggene er det montert en steinvegg med rennende vann til å ta og føle på. I døpefonten skal det være rennende vann.

Utenfor kirken skal det plantes en stor sansehage til sommeren. Her skal en sti slynge seg gjennom et duftende landskap. Underlaget på stien forandrer seg når kirkegjennerne nærmer seg kirken.

Les mer på www.signo.no

Jubileumsskrift

NFU Ålesund, Sula og Giske lokallag feiret nylig sitt 40-årsjubileum med stor fest. I alt ca. et kvart tusen gjester deltok i feiringen som også markeres med et gjennom illustrert jubileumshefte der lokallagets historie fra starten i 1972 er formidlet i både tekst og bilder.

Rapporten gir et klart bilde av et lokallag med fortløpende høy aktivitet og stort engasjement siden starten. Det gjelder alt fra fylkesidrettslekene som ble en realitet i 1972 og deretter et årlig arrangement i de neste sytten årene før det ble omgjort til fylkeslagets årlige og svært populære kulturarrangement i Molde med et variert aktivitets- og kurstilbud.

Gjennom en mer enn dobling av medlemstallet de siste ti årene har dette lokallaget blitt et av de største i NFU. Selv om mange tidligere lokallagsledere blir omtalt for sin store innsats i jubileumsskriftet, blir en av dem, Svein Rune Johannessen, spesielt nevnt som en viktig bidragsyter til nettopp denne utviklingen. Lokallagets styre i jubileumsåret skriver imidlertid at de fortsatt håper at medlemstallet kan opprettholdes i kommende år.

De som ønsker jubileumsskriftet til NFU Ålesund, Sula og Giske lokallag tilsendt kan få det ved skriftlig henvendelse til følgende adresse:
Postboks 7850, Spjelkavik, 6022 Ålesund.

Kurs

Første kurstilbud i regi av NFU Hordaland fylkeslag i 2013 går av stabelen i Bergen og er øremerket ungdommer. Det handler om kropp, kjæresten, venner og seksualitet.

Susanne Weiss kan gi mer informasjon på telefon 47 84 03 35 eller 55 19 32 09. Beskrivelse av kurset er lagt ut på www.nfunorge/hordaland

Oppfordring

NFUs forbundsleder har i et lengre brev nylig oppfordret fylkeslederne om å benytte de nettverkene de har og forsøke å få skriveføre til å sende innlegg og kronikker til media til fordel for den inkluderende skolen og mot utviklingen av stadig flere segregerte tiltak.

Fylkesledersamling

Lederne av fylkeslagene møttes nylig for første gang etter NFUs landsmøte i fjor. På programmet stod blant annet fagdag, ledersamling og opplæring i NFUs nye nettsider som skal være klare for lansering i løpet av februar. Vi kommer tilbake med stoff fra denne samlingen i neste nummer av Samfunn for alle.

Medlemstall

NFU Møre og Romsdal fylkeslag er nå det nest største fylkeslaget i NFU, og har økt fra 700 til 744 siste året. Bare NFU Hordaland er større, med 970 medlemmer.

Økningen i Møre og Romsdal kommer fra flere lokallag, men Rauma, Molde og Ålesund, Sula og Giske lokallag har fått flest innmeldinger.

(Kilde NFU Møre og Romsdals nettside.)

Arbeid

Landsstyremedlem i NFU, Oscar Eide, er også leder for en VTA-bedrift. Han er dessuten aktivt med i NFU Hordaland. På fylkesårskonferansen i NFU Møre og Romsdal fylkeslag i april i fjor holdt han et foredrag om arbeid for personer med utviklingshemning. NFU Møre og Romsdal har lagt ut hans skjermpresentasjon på sin nettside www.nfunorge.org/mr

Ny kontaktadresse

NFU Hordaland fylkeslag har fått følgende nye kontaktadresse: c/o Geir Tore Søreide, Havnahagen 19, 5419 Fitjar. Telefon 91 84 55 74. E-post: geir.t.soreide@haugnett.no

Inderøy

Inderøy kommune planlegger å bygge en omsorgsbolig for 16 personer med utviklingshemning. NFU Nord-Trøndelag fylkeslag har i et brev orientert Husbanken om prosjektet som er langt utenfor nasjonale føringer på feltet. Les brevet fylkeslaget har skrevet i den anledning på www.nfunorge.org

Kulturverksted

Deltakerne på NFU Akershus fylkeslags årlige kulturverksted på Sørmarka går morsomme dager i møte lørdag og søndag 4. og 5. mai. Påmeldingsfrist er 15. mars til Tove-Britt Henriksen som har mailadresse tovebritt@tusker.no

Nye NFU-priser

Fra 1. januar 2013 koster det litt mer å være medlem av NFU. Du må betale 495 kroner for ordinært medlemsskap, mens prisen for husstandsmedlemmer er 250 kroner. Minstepensjonister og barn må ut med henholdsvis kr. 250,- og 70 kroner.

Forrige prisøkning skjedde i 2007.

Sommerfestival

Vil du være med på en annerledes og innholdsrik sommerfestival. I så fall kan du melde deg på Peer for alle 2013 som i år arrangeres på Sundvolden hotell i dagene fra 23. – 28. juni.

Festivalen er for unge og voksne fra inn- og utland med med funksjonsnedsettelse som her skal samles til et sosialt allkunstverk. Igjen er det Henrik Ibsens skuespill, Peer Gynt, som gjennom ulike kunstneriske uttrykk går som en rød tråd gjennom hele arrangementet. Festivalen byr i tillegg på et vidt spekter av aktiviteter som drama, dans, musikk, sang, av å lage og fremføre kunst, vannsport, utflukter og annet friluftsliv. Her er det med andre ord lagt til rette for aktiviteter for alle!

Aktiviteten vil bli annonsert fortløpende på www.nordisk.allkunstverk.com og på Facebook. Det er Nordisk forbund for helsepedagogikk og sosialterapi som arrangerer festivalen i samarbeid med Sosialterapeutisk forbund, NFU og Friskus IL.

Påmelding til NFU sendes via mail til Tove-Britt Henriksen innen 5. mars. Hennes mailadresse er tovebritt@tusker.no

Fra Peer for alle-oppsetningen i 2011. (Foto: Bitten Munthe-Kaas)

Deltakerne på NFU Akershus fylkeslags kulturleir sommeren 2012.

Kulturleir

NFU Akershus arrangerer nok en gang sin årlige tradisjonsrike kulturleir for ungdom og voksne med utviklingshemning i Trysilfjellet Sør. I år går leiren av stabelen i dagene fra 7. juli til 14. juli.

Invitasjon og program vil bli annonsert på NFUs nettside og fylkeslagets medlemmer vil få brev om arrangementet pr. post i tillegg. Påmeldingsfrist innen 1. april 2013 til Tove-Britt Henriksen på tovebritt@tusker.no

Valg-materiell

Vi minner om at det er stortingsvalg til høsten – og at NFU har utarbeidet godt og lettlest materiell for velgere med utviklingshemning. Det er viktig at den enkelte både har faktakunnskaper og forstår betydningen av at det å stemme ikke bare er symbolsk – men en grunnleggende demokratisk rettighet. Som betyr at vi kan stemme på de politiske representantene vi ønsker skal være med og treffe beslutninger på våre vegne.

Vi får håpe at de politiske partiene også kjenner sin besøkelsestid og formidler sine valgprogram på en måte som gjør at også lesesvake velgere med utviklingshemning forstår hva de stemmer på.

Du finner bestillingsliste på valgmateriellet i NFU-butikken på side 44. Stortingsvalget er ellers et tema som vi vil komme tilbake til i SFA i månedene fremover.

Det er tid for påmelding til NFUs organisasjonsleir 2013. Se påmeldingsskjema på s. 30 og 31.

Tilsynsrapporter til glede og sorg

Tilsynsrapporter fra fylkesmennene avslører gjentatte kommunale lovbrudd i saksbehandling når det skal tildeles tjenester til personer med utviklingshemning. Styringssystemene svikter, og kommuner unnlater å oppfylle vedtak de selv har fattet. Det er trist lesning – men samtidig nyttig for den som vil vite mer om sine rettigheter.

AV ADVOKAT PETTER KRAMÅS
PETTER.KRAMAAS@HESTENESDRAMER.NO
ADVOKATFIRMAET HESTENES OG DRAMER
WWW.HESTENESDRAMER.NO

Vi har skrevet om det før: Fylkesmennene gjennomfører tilsyn med at kommunene oppfyller lovpålagte plikter etter helse- og omsorgstjenestelovgivningen. Rapportene publiseres på nettet. Du kan finne disse på nettsidene til det enkelte fylkesmannsembete (oversikt finner du på www.fylkesmannen.no) – og du kan også søke eller abonnere på tilsynsrapporter fra hele landet på nettsidene til Helsetilsynet (www.helsetilsynet.no).

Det skal presiseres at det blant tilsynsrapportene også er solskinnshistorier – om kommuner der det meste er på plass og det ikke er påpekt avvik og ikke gitt merknader.

Men samtidig ser vi hele tiden nye rapporter som omhandler det samme: Svikt i forhold til helt grunnleggende krav til saksbehandling og styring – og unnlatelse av å oppfylle de vedtak kommunen selv har fattet.

Bak disse rapporterte avvikene skjuler det seg enkeltpersoner og familier som ikke får de tjenester eller ytelser de har krav på, og som er de som daglig bærer en ekstra byrde som følge av kommunalt ansattes slurv eller uvilje – eller

bevisste politiske prioriteringer som trosser lovpålagte plikter og brukernes rettigheter.

Vi ser dessverre også at kommuner til og med unnlater å forholde seg til klare meldinger fra Fylkesmannen om at det må ryddes opp.

Ikke-oppfyllelse av vedtak om avlastning, støttekontakt og barnebolig

Fylkesmannen i Oslo og Akershus har i 2012 gjennomført tilsyn i Asker kommune, og har funnet følgende avvik:

I

Kommunen sikrer ikke at vedtak om avlastning, støttekontakt og barnebolig iverksettes til rett tid.

I sin rapport påpeker Fylkesmannen blant annet:

Normalt foreligger behovet for bistand når søknad fremsettes og vedtak fattes. Retten til nødvendige omsorgstjenester innebærer da en plikt for kommunen til å iverksette tjenester umiddelbart og i det omfang som er innvilget i enkeltvedtak.

Helsetilsynet har uttalt at vedtak om avlastning og støttekontakt skal iverksettes innen 3 uker. Det innebærer at kommunene må ha tilbud og kapasitet som gjør det mulig å iverksette tjenester innen denne fristen.

Kommunen har hatt ventelister på institusjonsavlastning i mange år – og blant de familier som står på venteliste er det flere som har svært omfattende og krevende omsorgsarbeid. Til tross for at det er iverksatt tiltak, også fra rådmannens side, er situasjonen fortsatt ikke resultert i at de som står på venteliste får oppfylt sine vedtak.

128 vedtak om støttekontakt er ikke oppfylt (av i alt 520) – og slik har situasjonen vært i flere år. Kommunen har ikke oversikt over hvor lenge brukerne har ventet på å få sine tjenester. Tiltak er iverksatt, men har ikke ført frem – og kommunen har etter dette ikke iverksatt ytterligere tiltak.

II

Kommunen sikrer heller ikke at det vurderes om det er behov for midlertidige tiltak der vedtak ikke oppfylles.

Fylkesmannen presiserer at dersom

et vedtak ikke kan iverksettes innen 3-ukers-fristen, må kommunen vurdere om det er behov for å iverksette midlertidige tjenester får å dekke behovet for bistand.

Men fylkesmannen presiserer samtidig at slike midlertidige tiltak bare skal benyttes unntaksvis og i en kortvarig overgangsperiode inntil vedtaket kan iverksettes på ordinær måte. Det er med andre ord plikten til å oppfylle vedtak – og senest innen angitt frist – som er det sentrale.

Det er uklart hvem som har ansvar for å vurdere midlertidige tiltak, og det foretas ingen systematisk gjennomgang av behovet når vedtak ikke kan iverksettes på ordinær måte.

III

Fylkesmannen har også foretatt en vurdering av kommunens styringssystem. Spørsmålet er da om kommunen gjennom pålagt internkontroll makter å fange opp svikt og rette aktuelle feil og mangler i kommunens virksomhet. Kommunene har plikt til å sikre systematisk styring og kontinuerlig forbedringsarbeid.

Fylkesmannen har avdekket svikt i forhold til iverksetting av tjenester – og vurderer kommunens styringssystem som mangelfullt på dette lovområdet. Kommunens øverste ledelse har ikke kontrollert og sørget for at det blir iverksatt tilstrekkelige tiltak for å sikre at brukerne får de tjenestene de har krav på.

Fylkesmannen konstaterer at til tross for avdekkede lovbrudd har kommunen heller ikke rettet opp overtredelsene.

Internkontrollen i kommunen svikter ved at det er uklare ansvarsforhold. Vedtakskontoret kontrollerer ikke at tjenestene de har vedtatt faktisk er iverksatt, og utføreransvarlige rapporte-

rer ikke om ikke-oppfyllelse. Resultatet er at det kan gå opp til ett år før vedtakskontoret blir klar over at vedtak de har fattet faktisk ikke er iverksatt.

Asker kommune har mottatt klager på ikke-oppfyllelse fra brukere og tilbagemeldinger fra Fylkesmannen om manglende iverksettelse av vedtak – men har ikke brukt dette til å rette opp generell svikt og hindre gjentakelse av lovbrudd.

Oppfølging etter tilsynsrapporter som påviser lovbrudd

Når det påpekes avvik, er det forventet at disse "lukkes" ved at kommunen retter opp forholdene og rapporterer tilbake til Fylkesmannen. Det er nok dessverre noen ganger slik at det rapporteres om tiltak uten at dette resulterer i faktiske forbedringer av betydning. Det er viktig at avvik ikke "lukkes" før det er reelt grunnlag for det.

Det er ikke mange år siden oppfyllelse av vedtak om støttekontakt og avlastning var tema i landsdekkende tilsyn. Funnene da var omtrent identiske med de funn Fylkesmannen nå gjør i Asker kommune. Og Asker kommune er ikke alene.

Hva skal så til for å få kommunene til å gjøre det som er nødvendig for å hindre lovbrudd på dette området?

Kanskje bør det sendes en oppfordring til berørte i Asker og andre kommuner med påviste avvik, om å følge nøye med – og gjerne rapportere til Fylkesmannen dersom det ikke skjer reelle forbedringer etter gjennomførte tilsyn. Hvis det hjelper å rapportere, da. Mange kommuner har tydeligvis vanskelig for å høre – også når det er Fylkesmannen som snakker til dem. Kommunal selvstendighet og selvbestemmelse er i mange sammenhenger et gode – men lovbrudd og unnfallenhet i forhold til å

sikre oppfyllelse av retten til støttekontakt og avlastning er noe annet.

For de som ivrer for stadig større kommunal selvbestemmelsesrett er vel ikke denne type funn egnet til å styrke argumentasjonen – i alle fall ikke på dette lovområdet.

For de som berøres av kommunens lovbrudd, er konsekvensene uansett alt fra ille til helt ødeleggende.

Advokat Petter Kramås

Den første verdenskongressen om lokalbasert rehabilitering (CBR)

I slutten av november 2012 gikk den første verdenskongressen om lokalbasert rehabilitering av stabelen i Agra i India. I forkant av kongressen ble det arrangert en egen workshop om inkludering av mennesker med utviklingshemning i CBR. Workshopen stimulerte til diskusjon og refleksjon rundt viktige temaer og utfordringer knyttet til inkludering av mennesker med utviklingshemning i lokalbasert rehabilitering. På tross av dette var det dessverre lite fokus på denne tematikken på selve konferansen.

TEKST OG FOTO: JENNY SCHAANNING

Alaa Sebeh har over 30 års erfaring fra CBR. Han var oppgitt over at det fortsatt er så lite fokus på mennesker med utviklingshemning.

Allerede i 2003 gjorde Verdens Helseorganisasjon en gjennomgang av CBR og identifiserte inkludering av enkelte grupper som mennesker med utviklingshemning og mennesker med psykisk sykdom som en svakhet i mange CBR-programmer. Gjennomgangen fant også at mennesker med utviklingshemning ikke var godt nok representerte i funksjonshemmedebevegelsen i mange land. Likevel var det slående hvor lite fokus det var på utviklingshemning på selve konferansen, samt hvor få organisasjoner av utviklingshemmede og deres familier som var representert på konferansen.

Alaa Sebeh, tidligere Program og Advocacy Manager i Redd Barna Egypt har jobbet med CBR i over 30 år og sier han er lei av at det er så lite fokus

på mennesker med utviklingshemning. Han mener at selv om det finnes noen CBR-programmer som støtter familier som har barn med utviklingshemning, er det for lite refleksjon rundt hvordan man kan forbedre tjenestene til mennesker med utviklingshemning gjennom CBR. Han sier videre at foreldreorganisasjoner gjør mye av det interessepolitiske arbeidet, men at de ofte mangler den nødvendige ekspertkunnskapen. Denne ekspertkunnskapen er dessverre fremdeles begrenset til spesialskoler og dagsenter støttet av nordiske donorer. Det haster at donorer endrer perspektiv og kanaliserer penger til denne målgruppen innen lokalbasert rehabilitering i stedet. Historien viser at endret fokus fra donorer kan føre til en effektiv endring på grasrota. Han vektlegger også at planer

utviklet av internasjonale donorer må inkludere en overføring av kunnskap.

NFU støtter hans ønske om at flere utviklingsaktører og donorer, må på banen, og at disse må støtte lokalt tilpassede tiltak som tar sikte på å støtte familier og inkludere mennesker med utviklingshemning der de bor i sine lokalsamfunn, i stedet for spesialtiltak som er dyre i drift, langt hjemmefra og når få mennesker. Det er også viktig å utvikle kompetanse og stimulere til refleksjon rundt hvordan tjenester til utviklingshemmede best bør innrettes i lavinntektsland slik at de på en bærekraftig måte når flest mulig og best mulig med få ressurser.

Norsk bistand og mennesker med utviklingshemning

I et spørsmål til utviklingsminister Heikki Holmås (SV) nylig spurte stortingsrepresentant Dagfinn Høybråten (KrF) hvordan Norge skal følge opp inkluderingen av funksjonshemmede i norsk bistand etter å ha fått knusende kritikk i en evaluering tidligere i 2012.

TEKST: HELENE STRØM-RASMUSSEN

Spørsmålet Høybråten (KrF) stilte var: "En evalueringsrapport fra NORAD har felt en knusende dom over Norges bestrøbelser på å inkludere funksjonshemmede i utviklingspolitikken. Hvilke krav vil statsråden stille til norske bistandsaktører som en følge av de alvorlige funnene i NORADs rapport og hvordan vil disse kravene bli fulgt opp fremover?"

Begrunnelsen

NORAD-rapporten "Mainstreaming disability in the new development paradigm" blir det fastslått at Norge gjennom de siste 10 årene har mislyktes med å inkludere funksjonshemmede i sitt internasjonale bistandsarbeid. Dette til tross for utallige stortingsvedtak, retningslinjer og handlingsplaner for å sikre funksjonshemmedes rettigheter. Rapporten er usedvanlig sterk i sin ordlyd og sier at ekskluderingen på enkelte områder er gjort med fullt overlegg. Evalueringen fastslår at det har vært mangel på vilje til å jobbe for å inkludere denne målgruppen i Norges internasjonale arbeid – og at den aldri har stått på en reell prioriteringsliste hos myndighetene. Situasjonen er særlig utilfredsstillende i forhold til

utdanning der funksjonshemmede barn og ungdom, med få unntak, ikke har blitt inkludert i norskstøttet innsats på feltet. Derfor er det av særlig betydning å få vite hvilke konkrete tiltak statsråden vil sette inn for å sikre funksjonshemmede barn og unges rett til skolegang.

Svaret

I sitt svar innrømmer utviklingsministeren at innsatsen har forbedringspotensial slik det fremgår av Norads rapport. Han sa også at det arbeides med en oppfølgingsplan for evalueringen av utviklings-samarbeidet som Stortinget vil bli orientert om på egnet måte. Videre skriver han: Et fellestrekk for mange personer med funksjonsnedsettelse er at de er i en sårbar situasjon og opplever diskriminering. Konvensjonen om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne vil være et sentralt verktøy i arbeidet for å endre denne situasjonen. Norge tar sikte på å ratifisere den i juli 2013. I 2013 skal det også være et høynivåmøte om funksjonshemmedes rettigheter i FN hvor Norge vil spille en aktiv rolle. I budsjettforslaget for 2013 understrekes behovet for å satse på å nå de siste ti prosentene barn i verden som ikke har tilbud om grunnskoleutdanning. Funksjonshemmede barn er overrepresentert i denne gruppen. Det foreslås 75 mill. kr. til norske frivillige organisasjoners arbeid med utdanning av barn i krig- og konfliktområder. Det settes også av midler til utdanning i humanitære innsatser. Endelig vil Norge fortsatt være blant de største givne til Det Globale Partnerskapet for Utdanning, Unesco og UNICEF, som har et særlig fokus på sårbare grupper."

NFU følger opp gjennom Atlas-alliansen

NFU synes det er bra at Høybråten tar opp debatten, og satser på at oppfølgingsplanen som utviklingsministeren referer til, kommer med mer konkrete tiltak slik Høybråten etterlyser. NFU håper også at

Heikki Holmås (SV).

Foto: Berit Roald, Scanpix

norske myndigheter følger opp sine forpliktelser denne gangen og minner om at når norske myndigheter ratifiserer konvensjonen i 2013, forplikter de seg også til artikkel 32, som stadfester at funksjonshemmede skal inkluderes i all norsk bistand. NFU vil følge opp arbeidet med inkludering av funksjonshemmede i norsk bistand videre i tett samarbeid med Atlas-alliansen. NFU vil også være med på å arrangere et arbeidsseminar, i regi av stiftelsen SOR, om inkludering av personer med utviklingshemming i norsk bistand. Formålet med seminaret er å sette fokus på personer med utviklingshemming i bistanden og øke bevisstheten blant norske bistandsaktører.

Les mer på:

Stortingets nettsider: <http://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Sporsmal/Skriftlige-sporsmal-og-svar/Skriftlig-sporsmal/?qid=55680>

Evalueringen i full tekst og lettest versjon: <http://www.norad.no/no/resultater/publikasjoner/evalueringer/publikasjon?key=389256>

VELKOMMEN SOMMERLEIR

Det er fremdeles vinter og mørketid, men snart er sommeren her igjen. Har du planene klare for sommeren? NFU arrangerer organisasjons- og ferieleir på Hove også i år.

Hove leir er på Tromøya utenfor Arendal. Datoene er fra lørdag 20. juli til lørdag 27. juli.

Der kan du treffe gamle og nye venner og være med på spennende aktiviteter og kurs. Du må være medlem av NFU for å delta på leiren. Dersom du ikke allerede er medlem, kan du betale kontingent samtidig med påmelding.

Husene på Tromøya har rom med 3 eller 4 senger, og bad som er tilrettelagt for rullestol. Leiren koster kr. 4.700. Ledsager betaler samme pris. Dette dekker alle oppholdsutgifter, kurs og sosiale aktiviteter.

Send påmelding i posten eller meld deg på vår hjemmeside www.nfunorge.org. Du kan også sende faks til oss. Informasjon om postadresse og faksnummer finner du på kupongen.

Spørsmål om leiren?

Ring NFU på telefon 22 39 60 50 eller skriv en e-post til post@nfunorge.org

**Den som først melder seg på, får plass.
Så meld deg på nå!**

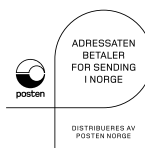
EN TIL EIR 2013

Ja, Jeg ønsker å delta på NFUs organisasjons- og ferieleir på Hove leir- og friluftssenter på Tromøya fra lørdag 20. til lørdag 27. juli 2013.

Navn: _____

Adresse: _____

Poststed: _____

Norsk Forbund
for Utviklingshemmede
Svarsending 1225
0090 Oslo

	☐ Er medlem	☐ Vil melde meg inn		
Kommer alene	☐ JA	☐ NEI	Har med ledsager	☐ JA ☐ NEI
Bruker rullestol	☐ JA	☐ NEI	Bruker medisin	☐ JA ☐ NEI
Trenger mye hjelp	☐ JA	☐ NEI		

Navn på kontaktperson hjemme: _____ Telefon _____

Ditt telefonnummer: _____

Skjemaet klippes ut og sendes til NFU, Postboks 8954 Youngstorget, 0028 Oslo eller på faks 22 39 60 60 eller post@nfunorge.org

Er du normal?

Er du sikker? Jeg lurer litt på det for min egen del. Jeg ser dårlig, jeg har anlegg for overvekt og jeg har svake knær. Alt dette har jeg etter min mor. Jeg er ikke slank og pen etter de idealene som ser ut til å gjelde for kvinner på min alder. Mon tro om jeg er normal nok?

Hva er et normalt samfunn? Er det et samfunn bestående av bare normale mennesker eller er det plass for noe mer?

Slik innleder Kristin Molvik Botnemark en tankevekkende artikkel på www.neilsortering.no. Hun er mor til en datter med utviklingshemning, sosiolog, skribent og arbeider til daglig som direktør i et internasjonalt industrikonsern der hennes ansvarsområde er mennesker og kommunikasjon.

Nytt barnehus

Barnehuset i Ålesund ble offisielt åpnet nylig. - Dette vil bedre tilbudet for barn og personer med utviklingshemning som er blitt utsatt for overgrep og som har anmeldt forholdet, sier politimesterne Jon Steven Hasseldal fra Sunnmøre og Arnstein Nilssen fra Nordføre og Romsdal politidistrikt til Sunnmørsposten.

NFU Møre og Romsdal fylkeslag har lagt ut intervjuet med politimestrene på sin nettside www.nfunorge.org/mr

Kromosomavvik

Frambu senter for sjeldne funksjonshemninger arrangerer kurs om "Svært sjeldent kromosomavvik eller utviklingshemning uten kjent årsak. Livet som voksen" i dagene fra 21. til 24. mai. Vivi B. Eriksen kan gi mer informasjon. Hun har mailadresse vbe@frambu.no

Søknadsfrist er 21. mars.

Ernæringskonferanse

I Tromsø ble det nylig arrangert en såkalt "Vinterlys"-konferanse med fokus på mennesker med utviklingshemning. Konferansens tema var ernæring og aktivitet. Programmet bestod av forelesninger og presentasjon av fagutviklingsprosjekter. Målgruppen var omsorgspersonell og andre interesserte i kommunehelsetjenesten.

Det var Utviklingssenter for hjemmetjenester Troms som tok initiativet til konferansen, og stod som hovedarrangør. Øvrige samarbeidspartnere var Fagteamet Tromsø kommune, NFU Troms fylkeslag, UNN og Senter for omsorgsforskning Nord-Norge.

NAKU

Nasjonalt Kompetansesenter om Utviklingshemning (NAKU) arrangerer to internasjonale konferanser i juni 2013. Den ene finner sted i Oslo 18. juni og har menneskerettigheter og rettssikkerhet for personer med utviklingshemning som tema.

Den andre konferansen avholdes i Trondheim 20. juni og omhandler levekår og livskvalitet for personer med utviklingshemning.

I tillegg til norske bidragsytere blir det foredrag av blant andre Michael Wehmayer, Oliver Lewis og Julie Beadle-Brown.

Du kan lese mer om konferansen på www.naku.no. Her er det også informasjon om påmelding og program

Kommunikasjonsvansker

Signo kompetansesenter ønsker å bygge opp et nytt tilbud om kommunikasjonsopplæring. Tilbudet skal være rettet mot foreldre og nærpersoner som har barn med kombinerte sansetap og flere funksjonshemninger.

Signo har erfart at foreldre/nærpersoner til barn med kombinerte sansetap og flere funksjonshemninger både har behov for bistand til å se mulighetene for å kommunisere med barnet, og ønsker å møte andre i tilsvarende situasjon. Det planlegges et opplæringstilbud bestående av 4 moduler á en uke som skal være et landsdekkende tilbud.

Interesserte kan lese mer om prosjektet på www.signo.no

Klag!

Muligheten for fornyet vurdering av forvaltningens avgjørelse – gjennom klageadgang – er en særs viktig rettssikkerhetsgaranti for brukerne av kommunens tjenester.

Bystyrerepresentant Ivar Johansen i Oslo er overrasket over at Byrådet hårdnakket argumenterer for at nektelse av å få såkalt hvitt TT-kort "ikke var å anse som et enkeltvedtak, men en organisatorisk avgjørelse" som den hjelpetrengende bare måtte finne seg i å få avslag på, og at det ikke var adgang til å få prøvd beslutningen som klagesak.

Sivilombudsmannen har behandlet en henvendelse om dette, og Byrådet fikk – selv sagt – full stryk. Dette er en praksis som ikke holder mål. Johansen har nå bedt Byrådet klargjøre overfor bystyret hvorvidt de vil innordne seg Sivilombudsmannens uttalelser.

Les mer på www.ivarjohansen.no

Sitatet

” - Statped skal være en inkluderingsagent som skal hjelpe lærere og PPT til å sikre en inkluderende opplæring. Til nå har Statpeds aktiviteter vært geografisk ujevnt fordelt, og det må endres. For å sikre lik og god tilgang til tjenestene må ikke Statped sentralisere for mye. Det finnes mange bygder, grender og fjorder i dette landet, og jeg er bekymret for at hovedkontoret i Oslo er stort. Det er primært lærerne som skal ha hjelp – Statped må ikke bli administrasjonstungt”.

(NFUs forbundsleder Jens Petter Gitlesen til magasinet "Utvikling" om den gjennomførte omorganiseringen av Statlig spesialpedagogisk støttesystem (Statped)).

NAKU

Siste nummer av tidsskriftet "Utvikling" som gis ut av Nasjonalt Kompetansesenter om Utviklingshemning (NAKU) er i sin helhet viet temaet overgang videregående skole til arbeid. "Utvikling" kan fås gratis i papirformat ved henvendelse til naku@hist.no Du kan også laste det ned på www.naku.no

Rå prisøkning

TT-brukere i Oslo betalte 35 kroner pr. tur i 2012. I år må de ut med 46 kroner. Det vil si en økning på 31 prosent!

E-læring

Frambu lanserer i disse dager sitt nye e-læringskurs om Prader-Willis syndrom som blant annet omfatter utviklingshemning. Kurset er gratis og gir en grunnleggende, praktisk rettet innføring i syndromet for tjenesteytere og andre rundt voksne med PWS. Les mer på www.frambu.no

Bot

Malmø, stad i Sverige, må betale 100 000 kroner i avgift til staten, som straff for at det tok over et år før en person med omfattende funksjonshemninger fikk bolig, skriver avisa Sydsvenskan.

På sin nettside www.ivarjohansen.no minner bystyreprerentant i Oslo, Ivar Johansen (SV) om at svenskene har rettighetsloven "Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade" og at Helsedirektoratet tidligere har drøftet denne lovgivningen – spesielt på BPA-området. Johansen har stilt følgende spørsmål til sine lesere om kjennelsen i Malmø: Er slik lovgivning nødvendig også i Norge for å sikre at sterkt funksjonshemmede får på plass en stabil, forutsigbar og kvalitetsmessig god boligsituasjon?

Johansen har lagt ut en link til den svenske rettighetsloven i samme artikkel.

Diskriminering

Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven gjelder for alle, men en forutsetning for å kunne benytte seg av rettigheter er at du kjenner dem.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet har derfor laget et lettest og forståelig hefte som forteller om de viktigste rettighetene på oppdrag fra Barne-, likestillings- og diskrimineringsdepartementet. GrundenMedia i Sverige har laget bildene og Rådgivningsgruppen for utviklingshemmede i Bærum har vært med på å kvalitetssikre teksten i heftet som har fått tittelen "Retten til å være med".

Følgende tekst er hentet fra forordet:

"Mennesker med utviklingshemning har rett til å bestemme selv hva de vil gjøre.

De skal ikke diskrimineres.

Det kan være vanskelig for mennesker med utviklingshemning å være med på alt de har lyst til.

De har rett til bøker, teater, konserter og sport.

Da kan de trenge hjelp."

Heftet kan bestilles fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratets hjemmeside www.bufetat.no der det er en egen henvisning om etatens ulike brosjyrer, filmer og rapporter under Finn informasjon. Vi håper mange tar dette heftet i bruk!

Trening

Vi minner om at John Ottersen og Katja Maria Grill - som begge arbeider ved Hailiteringssenteret i Vestre Viken HF - har skrevet artikkel i tidsskriftet Spesialpedagogikk nr. 10/12 om følgende tema: "Kan barn med

utviklingshemning forbedre sine kognitive funksjoner med systematisk trening?"

Tidsskriftet kan fås ved henvendelse til redaksjonen@spesialpedagogikk.no eller telefon 24 14 20 00.

Turnusordninger

Bergen kommune er først ut med å prøve ut ulike langturnusordninger i stor skala. En evaluering nylig viser at ordningene både gir økt trivsel for ansatte og bedre tjenester for brukerne.

De siste årene har fem bofellesskap i Bergen prøvd ut turnus med arbeidsøkter på 13 timer eller mer. Evalueringen av ordningene er gjennomført av forskningsstiftelsen Fafo og viser en rekke fordeler for de involverte – som for eksempel at:

- Samtlige pårørende som er intervjuet mener at tjenestene er lagt opp på en bedre måte enn det de har erfaring med fra andre boenheter.
- Brukerne får færre ansatte å forholde seg til.
- Mange av brukerne har bedret sin funksjonsevne.
- Ansatte har mer frihet, tar større ansvar og jobber mer effektivt.
- Til tross for lengre vakter er det svært få som sier de ofte blir slitne.
- Flere ansatte har fått heltidsstillinger.
- Svært få av de ansatte kan tenke seg å gå tilbake til tradisjonell turnus.
- Tjenestestedene har fått bedre omdømme.

Sykefraværet flere tjenestesteder har gått ned. Det er i tillegg både blitt lettere å rekruttere kompetente ansatte i tillegg til at færre slutter. Hele rapporten er lagt ut på www.frambu.no

Minoritetsfamilier

”Innvandring og funksjonshemming. Minoritetsfamilier i møte med tjenesteapparatet” er tittelen på en konferanse på Litteraturhuset i Oslo 22. mars.

Konferansen er gratis. Påmelding innen 10. mars til ragnhild.kleppe@bufdir.no. Hennes telefonnummer er 466 19 898. Opplysninger om eventuell matallergi og behov for tolk må oppgis ved påmelding.

Truge-landslag

Norges første trugelandslag for utøvere med utviklingshemning skal delta i Special Olympics World Winter Games 2013 i Sør-Korea. Reportasje i NRK Hedmark og Oppland er lagt ut på NFUs nettsider.

Grimstad

Saka Maljicaj i Grimstad er fortvilet og skremt over forholdene på bo- og omsorgssenteret Landviktun der henne lillesøster Fatima bor. Til tross for at 32-åringen Fatima har skadet seg ufrivillig en rekke ganger, er hun i perioder uten tilsyn. I julen måtte Saka frakte lillesøsteren som var alvorlig syk til sykehus, og selv ta ansvar for medisineren.

Fatima fungerer på nivå som en treåring og trenger hjelp til alt. Grimstad kommune har avsatt en halv stilling til å ta seg av henne – som betyr at hun blir overlatt til seg selv store deler av døgnet. Mangelen på oppfølging fikk dramatiske konsekvenser i julen da kraftig lungebetennelse og alvorlig urinveisinfeksjon førte til at Fatima lå med 41 grader i feber da Saka kom til henne sent på kvelden. Nattevakten hadde ingen å ringe til, og Saka måtte selv kjøre lillesøsteren til lege for nødvendig hjelp.

Mens flere pårørende kan bekrefte at bemanningen ved Landviktun er for dårlig, er ikke ledelsen ved omsorgssenteret enige. Enhetsleder Signe Ann Jørgensen i Grimstad kommune sier i en kommentar til NRK Sørlandet at forholdene for beboerne på Landviktun er forsvarlige. – Vår vurdering er at vi har hatt nok tilsyn og at sånne ting kan skje uansett fordi ting skjer veldig fort. Men når vi får en sann episode så tar vi det veldig alvorlig og vi går gjennom alle sider av saken – og det er vi i full gang med, hevder Jørgensen. Som samtidig mener at forholdene rundt Fatima har vært forsvarlig og at pårørende generelt må regne med å stille opp. – Det kan sikkert diskuteres hvor mye ansvar pårørende skal ha. Men når man er pårørende, så tenker jeg at man må regne med å stille opp når ting er vanskelig, sier Jørgensen.

Fylkeslege i Aust-Agder, Anne Sofie Syvertsen, har tilsynsansvaret, men har ikke vurdert denne konkrete saken. Hun sier på generelt grunnlag at kommunen har ansvaret for helse-tilbudet til beboere som Fatima. – Det er klart at psykisk funksjonshemmede har rett på nødvendig helsehjelp og til samme kvalitet som befolkningen for øvrig. Ved et bo- og omsorgssenter som dette så er det hjemmetjenesten eller egen bemanning som skal utføre disse tjenestene for brukerne. Det er det ingen tvil om påpeker fylkeslegen i en kommentar til NRK Sørlandet.

Si unnskyld!

Marte Wexelsen Goksøyr har sendt brev til statsminister Jens Stoltenberg hvor hun krever unnskyldning for påståtte usannheter.
Les brevet fra Goksøyr om hvorfor hun krever en unnskyldning fra statsministeren på www.neitilsortering.no

Ordbank

Barne- ungdoms- og familiedirektoratet er i ferd med å lage en lettest ordbank som skal bestå av ca. 1000 ord som er viktige for å kjenne sine rettigheter i samfunnet. Firmaet Ridderne har fått oppdraget med å lage ordbanken som du kan lese mer om på www.ridderne.no

Ultralyd

I en lederartikkel i Sunnmørsposten nylig er det en gjennomgang av regjeringspartiernes standpunkter knyttet til tidlig ultralyd og eggdonasjon. Her blir det advart mot en statlig finansiert jakt på fostre med Downs syndrom. Den tankevekkende artikkelen er lagt ut på www.nfunorge.org

SAFO

SAFOs arrangerte sin årskonferanse nylig. Presentasjonene til de forskjellige foredragsholderne er lagt ut på www.safo.no

Nordsjøturnus

Ansatte i Miljøtjenesten i Sola kommune jubler over 13 timers arbeidsdager. Hvorfor kan du lese mer om på NFUs facebook-side www.facebook.com/NFU-norge

Eksludere - hvem?

I en artikkel på www.neitilsortering.no viser forfatteren og verdig vinner av Livsvernprisen 2012, Thorvald Steen, til statsministerens nyttårstale der «Et inkluderende, likestilt og trygt Norge» var den sentrale visjonen.
Steen minner blant annet om at fostervannsdiaagnostikken, stadig tidligere ultralyd og nye kunnskaper om kromosomavvik fører til at stadig flere liv blir tatt av dage gjennom senaborter. Han viser til professor i etikk og medisin, Jan Helge Solbakk, som i en artikkel i Vårt Land 3. mars 2011 hevdet at samfunnet har tatt et langt skritt inn i sorteringssamfunnet og at millioner av helsekroner ”misbrukes, ikke til å redde liv, men aktivt å fjerne liv”. Når fostre med Downs syndrom og for eksempel min egen muskelsykdom blir fjernet, vil presset på andre annerledesgrupper øke, påpeker Steen.
Statsminister Jens Stoltenberg, tar jeg feil? Hvem er det du vil ekskludere i ditt inkluderende samfunn? spør Torvald Steen i artikkelen.

Danmark

I en stor artikkel i den danske avisen Information nylig går det fram at rettsikkerheten til danske personer med utviklingshemning er under et alvorlig press fordi mange ansatte ikke tør å hjelpe beboere i kommunale botilbud med å anke avslag for eksempel om ledsagerhjelp.
Problemet oppstår når de ansatte risikerer å legge seg ut med kommunen – som er deres arbeidsgiver – hvis de hjelper den enkelte med å klage over en avgjørelse – truffet av – nettopp kommunen.
Leder av NFUs søsterorganisasjon LEV i Danmark, Sytter Kristensen, er dypt bekymret over den manglende yringsfriheten blant de ansatte. Hun mener det får stor innflytelse på beboeres rettsikkerhet når offentlig ansattes yringsfrihet kommer under press, fordi personer med utviklingshemning ikke selv er i stand til å anke en avgjørelse. Hele artikkelen er lagt ut på www.ridderne.no

Pleiepenger

Robert Eriksson (Frp), Laila Marie Reiertsen (Frp) og Vigdis Giltun (Frp) har fremmet forslag om å sikre bedre rettigheter til pleiepenger for pårørende med alvorlig syke barn. Innstillingen fra Arbeids- og sosialkomiteen foreligger nå. Den er lagt ut på www.nfunorge.org

Peer

www.nordisk.allkunstverk.com

«Det var da en ustyrtelig mengde lag!
Kommer ikke kjernen snart for en dag?»

Fra Peer Gynt av Henrik Ibsen

FOR ALLE 2013

Sommerfestival på Sundvolden 23. – 28. juni

Vil DU være med på en annerledes og innholdsrik sommerfestival? Festivalen er for unge og voksne med og uten funksjonshindringer. Mennesker fra inn- og utland vil være samlet på Sundvolden Hotell denne uka i et sosialt allkunstverk. Henrik Ibsens skuespill, Peer Gynt, går som en rød tråd gjennom hele festivalen via ulike kunstneriske uttrykk. Festivalen tilbyr dessuten et vidt spekter av aktiviteter som drama, dans, musikk, sang, lage og fremføre kunst, forsøke deg på vannsport, utflukter, og annet friluftsliv. Her er aktiviteter for ALLE.

BO & SPISE:

Alle festivaldeltakere som vil være med på hele festivalen, innlosjeres i enkelt- eller dobbeltrom på Sundvolden Hotell i Hole kommune. Frokost, middag og kveldsmat er inkludert i festivalprisen og serveres av Sundvoldens kokker.

PRIS:

Kursavgift NOK 5.000,- pr. person i dobbeltrom.
NOK 6.000,- pr. person i enkeltrom.

Kursavgift dekker kost og losji på Sundvolden Hotell, samt fri tilgang til hotellets sauna, basseng, trimrom og alle aktiviteter i regi av festivalen.

Om du ikke deltar hele uka koster dagpass pr dag NOK 600,-.
Prisen inkluderer måltider og aktiviteter.

Aktiviteten vil bli annonsert fortløpende på www.nordisk.allkunstverk.com og på www.facebook.com/PeerForAlle2013

PÅMELDING- OG INNBETALINGSFRIST:

15. mars 2013. Påmelding skjer via festivalens hjemmesider.

For mer informasjon: Aina Nagell-Sværk, **telefon +47 971 11 789** eller skriv til allkunstverk@camphill.no eller aina-nagell@hotmail.com

GAVER:

Vi er takknemlig for pengegaver til prosjektet.
Gaver overføres til konto 1254.05.50148.

ARRANGØR:

Peer For Alle 2013 arrangeres av Nordisk forbund for helsepedagogikk og sosialterapi i samarbeid med Sosialterapeutisk forbund, Norsk forbund for utviklingshemmede og Friskus IL.

Andre samarbeidspartnere vil bli annonsert på hjemmesiden.

a-s Eiendomsforvaltning

EIENDOMMER • FORRETNINGSFØRSEL • BOLIGFORVALTNING • UMLEIE

Komediebakken 9, 5010 Bergen

Tlf. 55 90 45 30, Fax 55 90 45 31

Støtter NFU sitt arbeide!

BYGGMAKKER

Ski Bygg

Tlf: 64 85 46 00

bojo as

Løsninger for synshemmede

Midtkraft.no

Tlf: 32 78 32 78

Strøm og varmepumpe

Valhovds Bilomsetning
Etablert av Ove Valhovd 1989

TRENGER BILEN DIN REPRASJON, ELLER ER KANSJIE TIDEN INNE FOR EU KONTROLL?

ELLER VURDERER DU RETT OG SLETT Å BYTTE UT DIN GAMLE BIL...

Kjøp og salg av bruktbiler, spesialist på store flerbruksbiler.

Bygger også om flerbruksbiler som er tilpasset handicap brukere.

**Godkjent
Bilverksted**

Her kan vi utføre reprasjoner, (også på veteran og amerikanske kjøretøyer.)
EU kontroll (inntil 3500kg) og servicer på alle typer biler.

Kontakt oss på:

Valhovd's Bilomsetning, Vinjarmoen, 2870 Dokka.

Tlf: 61 11 24 40, Mob: 932 23 831 / 477 58 101

E-post ove@valhovd.no Hjemmeside <http://valhovd.no/>

Regnskap, lønn,

fakturerings, årsoppgjør

Bø: 35 06 00 90

www.mtregnskap.no

epost: post@mtregnskap.no

Vil du støtte NFU? Meld deg inn i dag!

Kontingentsatser (kryss av)

- ☐ Enkeltmedlem kr 495,-
☐ Familiemedlem kr 250,- (samme husstand)
☐ Minstepensjonist kr 250,-

- ☐ Barn under 18 år (før oppfødsdato) kr 70,-
 Må stå samme med et enkeltmedlem.

Halv kontingent fra 1. juli,
 gratis fra 1. november

Navn: _____

Adresse: _____

Poststed: _____

Fødselsdato: _____

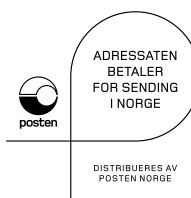
Sammen med enkeltmedlem: _____

Telefon/epost: _____

Fylkes- eller lokallag: _____

**Norsk Forbund for
Utviklingshemmede**

Svarsending 1225
0090 Oslo

Pacer Gåstol gjør det mulig å komme opp å gå!

For mer informasjon og demo ta kontakt med oss

Telefon 51 58 87 81 / 915 72 071

e-post: at@ronda.no

www.ronda.no

Nite Stavanger AS **ronda**
Alarm - kommunikasjon hjelpemidler

TELEMARK

//Vi gir mennesker muligheter!

TBU Din sikkerhet - vårt ansvar
Tlf. 35 01 97 20
www.tbu.as

Heddalsveien 41, 3674 Notodden

KIWI mini
pris

Kjøp kjapt, trygt og billig

FRAMskolen

på Vallersund Gård

Et toårig lærested for unge voksne utviklingshemmede mellom videregående skole og et aktivt yrkesliv

FRAMskolen setter seg som mål, gjennom to års læring, å kunne gi elev, pårørende og eventuelt den kommunale omsorgstjeneste, innsikt i hvilke muligheter den enkelte elev har i forhold til framtidig boform, videreutdanning og yrkesvalg.

Framskolens tre grunnmotiver:

FORSTÅ VERDEN (undervisning)

- Utforsk verden, nasjonalt og internasjonalt
- De andre og meg selv
- Parforhold og seksualitet
- Teater, drama, sang, musikk, maling og diktskriving
- Utvikle evnen til å uttrykke seg

LEVE I VERDEN (bo- og hverdagsferdigheter)

- Pleie av bolig og klær • Planlegging • Gjøre innkjøp
- Lage mat og stelle i stand måltid til hverdag og fest
- Bruk og forståelse av penger og regnskap
- Tid og tidsbegreper

ARBEIDE I VERDEN (i verkstedene)

- Arbeid i bakeri • Veie i veveriet • Samle urter
- Arbeide med i husholdningen
- Arbeide med i jordbruk og gartneri

Fritid og friluftsliv

- Friluftaktiviteter på sjøen og i fjellet.
- Opplæring i ridning, båtliv og fjellvandring, går også inn som en del av undervisningen.
- Deltagelse i aktiviteter i nærmiljøet.
- Uforpliktende samvær, dans og lek.

Elevene bor på internat.

For nærmere informasjon (helst mellom 09.00 og 15.00):

Telefon 72 52 70 80

Du kan også skrive til framskolen@camphill.no eller
FRAMskolen på Vallersund Gård, 7167 Vallersund

FRAMskolen – fra livet i familie og skole, til et liv som voksen

20 år
31. mai
- 1. juni
2013

Samarbeidspartnere:
EIGERSUND KOMMUNE ROGLAND FYLKESKOMMUNE

www.fyrfestivalen.no – telefon 950 24 150

HØGSKOLEN I HARSTAD
HARSTAD UNIVERSITY COLLEGE

Vi fører mange typer tekniske hjelpemidler

EuroContact Norge as
Øvre Flatåsv 18,
7079 Flatåsen
Tlf: 72 59 42 40
Fax: 72 59 42 41

C ConsulentPartner AS
6440 Elnesvågen
Tlf: 71 26 69 60
Fax: 71 26 69 61
Konsulenttenester innen skadetakst, bygge og anleggsteknikk, kart og landmåling. Ta kontakt for en prat!
Støtter NFU arbeid lokalt.

BECKMAN LUNDEVALL
REVISJON, REGNSKAP & RÅDGIVNING
Tlf. 22 78 28 00
www.blrevisjon.no

www.och.no

Å være et
helt menneske,
er å føle seg
som et

OCH ortopedi AS

Bevegelseshemming skal ikke stå i veien for livskvalitet.

OCH ortopedi har siden 1846 vært en ledende aktør i utvikling av ortopediske hjelpemidler. Vi er stolte over å være ISO-sertifisert. For deg som pasient innebærer dette at vi kan tilby spesialtilpassede hjelpemidler av høyeste kvalitet og standard.

Oslo og Akershus 23 28 82 00 Møre og Romsdal 70 14 50 40
Østfold 69 30 17 70 Oppland 61 24 73 30 Telemark 35 56 15 50

BERMINGGRUD

ENTREPRENØR
Strandveien 39-41, P.b 133, 3051 Mjøndalen
Tlf: 32 27 44 80
www.bermingrud.no

Galaxy Pizza Grill AS
Christian IV's vei, 3300 Hokksund
Tlf: 32 70 03 27
Galaxy Pizza Grill Hokksund

 Akershus	Eiker Eiendomsutvikling AS *Besøk websiden vår i dag og les om De nye boligene* www.eiker-eiendomsutvikling.no	Karlsen Fargehandel AS Gausdalsvegen 1590 B 2649 Østre Gausdal Tlf: 61 22 68 00	 Sør-Trøndelag
Nannestad Rørleggerbedrift Dal Tlf. 917 63 339	expert Kongsberg Vi støtter NFU lokalt kom eller ring 32 73 20 90	Ringebu Farve og Interiør AS 2630 Ringebu Tlf. 61 28 04 63	 MELHUS KOMMUNE Rådhuset, 7224 Melhus Tlf. 72 85 80 00 Fax. 72 85 80 58
 Aust-Agder	Bjørn Skinnes AS Forskaling - Armering - Betong Nedbergkollvn.30.3050Mjøndalen Tlf. 32 87 71 94	 Rogaland	BUNNPRIS & GOURMET Man-Fred 8-23 Lør 9-22, Søn 11-23 Tlf: 73 97 53 31
Gromstad Auto AS Tlf: 37 40 10 00 www.gromstad-auto.no	 Hedmark	 uninor Samspill med kvalitet	City/Syd
 DURAPART Bedriftsv.9, 4857 Arendal www.durapart.no	Br. Stenskjær AS Granerud Industriområde 2120 SAGSTUA Tlf 62 97 17 91 E-post: post@br-stenskjaer.no	 Norsk Protein - ledd i næringskjeden	PRIMA as kvalifisering Idrettsveien2, 7072 Heimdal Tlf:72 89 43 00 www.prima-as.no e-post: prima@prima-as.no
 Buskerud	 Møre og Romsdal	 Time kommune Tlf: 51 77 60 00 www.time.kommune.no	VisionTech
SPAR Prestfoss Post og bank i butikk, tipping og rikstoto. Man-fre.: 8-21 lørdag 8-19	 PLA-MEK - får plast til å funke	 GJESDAL KOMMUNE Tlf. 51 61 11 00 www.gjesdal.kommune.no Vi strekker oss lenger	 Østfold
Hallingdal Betong as 3579 Torpo Tlf. 32 08 30 09 • Bruk oss • Støtter NFU lokalt	Malermestrene BMV Gammelseterlia 7 6422 Molde Tlf. 71 20 13 50 www.mbmvm.no	 Suldal kommune Tlf: 52 79 22 00 www.suldal.net	NORBYGG A.S Totalentreprise - Næringsbygg Tlf: 69 33 95 40 www.norbygg.no
 Aas • Norges eldste bryggeri •	 Oppland	 AkerSolutions™ 4370 Egersund Tlf: 51 46 90 00	En stor takk til alle våre annonsører
 KIWI mini pris KJØP KJAPT, KJØP TRYGT, KJØP BILLIG Mjøndalen * Støtter NFU Lokalt	Olav Holdal Lastebiltransport 2917 Skrautvål Tlf/fax: 61 36 37 31 Mob: 99 22 57 62	 Sande Kommune Støtter NFUs arbeid i Vestfold	
S.Bidne Maskin AS Ring når du har bruk for graving og anlegg. Gode referanser Lang erfaring Tlf: 901 30 830	Jevnaker Bilverksted Glassverkvn. 25 3620 Jevnaker Tlf: 61 31 10 07		
Eiker Husbygg entreprenør, tømrer og murer John Richard Øen 916 38 810 Erik Brekka 906 87 311	Volvo Truck Center Gjøvik Lilleengv. 15, 2827 Hunndalen Tlf. 61 18 88 50		
		Notodden Mur og Entreprenør- forretning AS Merdevegen 14A 3676 Notodden Tlf: 950 43 411 Fax: 35 01 38 15	

Toyota Hadeland AS

TOYOTA
Always a Better Way
61 32 47 70 www.toyotabil.no

Levante

INNREDNINGER A.S
SYSTEMVEGGER - GLASSVEGGER - HIMLINGER

 Mob. 994 11 980 - 915 53 059 www.levanteinnredninger.com
Totalleverandør i proffmarkedet

BYGGMAKKER
Skattum
LILLEHAMMER

Landbruksveien 1

2619 Lillehammer

Tlf. 61 25 70 00

Åpent: 7-18. 9-15

MURMESTER
ESPEDALEN
MEIR ENN MUR

- mur • steinbelegg • puss • peiser
- fliser • trapper

Tlf. 35 06 03 30 • Fax: 35 06 03 35

Stasjonsvegen 17, 3800 Bø i Telemark

 E-mail: hege@muree.no

- Fagkunnskap gir trygghet -

 - en Vekst bedrift

Ønsker du en jobb?

Ta kontakt med Tromsø ASVO.

Kanskje kan vi hjelpe deg.

 Tlf: 77 60 68 60 www.tromsoasvo.no

Ønsker du deg jobb?

Kunne du tenke deg å jobbe som støttekontakt for en eller flere personer i Gjøvik kommune?

Vil DU bety noe helt spesielt for en ungdom eller voksen?

Du må være fylt 18 år, og det er en fordel at du har førerkort og bil til disposisjon.

Lønn og utgiftsdekning er ikke så dårlig som du tror, du vil bli overrasket.

Jobben gir deg mye, og kan ikke bare måles i kroner og øre – du får mye mer igjen:

- Du hjelper din venn til positiv fritid.
- Du kan få nyttige erfaringer og fine sosiale utfordringer.
- Men fremfor alt – du treffer mange hyggelige mennesker.

Høres dette interessant ut?

Ta kontakt for en uforpliktende prat!

Kontakt kulturkontoret

i Gjøvik kommune, Solvor Sandmark,
tlf. 61 18 96 39 eller 46 91 15 98. E-mail:
solvor.sandmark@gjovik.kommune.no

Gjøvik kommune

Kultur

 Akershus	 Nordland
Kompetanse og Arbeidssenter Nannestad Bahusvegen, 2030 Nannestad Tlf: 66 10 52 35	Nordlandsfly Mosjøen Lufthavn, 8658 Mosjøen Tlf: 75 18 95 00
O.J Torgersen Verksted 1925 Blaker Tlf: 63 82 80 03 Oppretting-Lakkering-Service	 Oppland
 Buskerud	Norgesfor 2770 Jaren Tlf: 61 33 68 20
Tømremester Ole Bjørn Simensen Dagali, 3580 Geilo Tlf: 915 97 535	Steffensrud Rehabiliteringssenter AS 2846 Bøverbru Tlf: 61 19 91 00
Norsk Formularindustri Mjøndalen-Se våre tilbud på: www.nfias.no	Plan og Prosjekt Storgata.75, 2609 Lillehammer Tlf: 61 05 90 00
Høibakk Konditori 3050 Mjøndalen www.hoibakk.no	Øiom Karosseri 3520 Jevnaker Tlf: 61 31 13 74
Golberg AS Aut. mask. entreprenør 3550 Gol Mob. 481 52 210	Otta Blikk og Ventilasjon AS Skansen 18 B, 2670 Otta Tlf: 61 23 07 73
Wølle Regnskapskontor AS Sentrumsvegen 126, 3550 Gol Tlf. 32 07 49 94	Thorbjørnrud Hotel AS Sagv. 8, 3520 Jevnaker Tlf: 61 31 71 00
 Hedmark	 Oslo
Optiker Kari Simensen Meierigården, 2337 Tangen Tlf. 625 82 560	LJABRUSKOLEN Ljabrubakken 50, 1165 OSLO Tlf 22 62 98 90 www.ljabruskolen.no
 Hordaland	 Rogaland
Klepsvik & Sønn AS Forlandskiftet, 5379 Steinsland Tlf. 56 33 81 90	Randaberg Avlastningscenter Tlf. 51 41 31 10 Mob: 97 11 73 85 E-mail: anne.tove.austrheim@randaberg.kommune.no
 Møre og Romsdal	 Telemark
Rauma Regnskapsservice Åndalsnes Tlf: 71 22 49 70	Meny Tuven Notodden • Tlf. 35 02 90 70
Vestsink A/S • Varmeforsinkning • www.vestsink.no Vi støtter NFU	

En stor takk
til alle våre
annonsører

www.bilia.no

C.J. Hansensvei 18, 2007 Kjeller

Tlf: 66 93 65 00

- Salg av nye og brukte biler
- Bilverksted
- Reservedelsbutikk

SALGSAVDELINGEN:

Man, Tirs, Ons og Fred: 08.00-17.00

Torsdag: 08.00-19.00

Lørdag: 10.00-15.00

VOLVO

ALLTID GODE DEKKTILBUD

Toms Elektrotavler

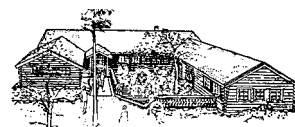
Mølleveien 4
3490 Klokkearstua

Tlf. 32 79 60 07

* støtter lokalt NFU arbeid

Furulund Kro AS

3160 Stokke
Tlf. 33 36 38 00

Sigdal Kjøkken as

3358 Nedre Eggedal

Tlf. 32 71 40 00

Fax. 32 71 38 41

www.sigdal.com

Bertil O. Steen

Bertil O. Steen Gjøvik
Amrudsveien 1 - 3, 2827 Hurdalen
Tlf. 61 14 61 00 faks. 61 14 61 20

Møller Bil
mollerbil.no

Stavanger
Forus, Stavanger
Tlf: 24 03 40 00
/stavanger

Sandnes og Jæren
Gaddal, Sandnes
Tlf: 51 68 33 00
/sandnes

MOTOR-TRADE AS

Din Mercedes-Benz spesialist

Eiker vekst AS

Ryghgata 6, 3050 Mjøndalen
Tlf. 32 23 68 80
www.eikervekst.no

Handle med hodet
og hjertet!

AKTIV ORTOPEDI

Ortopedisk verksted i Nord

Vi produserer, reparerer og leverer:

Proteser *Ortoser *Fotsenger

*Korsetter/Brokband

*Skoinnlegg *Skotøy/ortopediske sko

*Løplab/ganganalyse

*Fysioterapi/Fysikalsk behandling

physiological footwear

Aktiv Ortopedi AS

Avd. Tromsø...: Tlf. 77 60 00 22

Avd. Harstad...: Tlf. 77 00 57 00

Avd. Alta.....: Tlf. 77 60 00 22

Avd. Narvik...: Tlf. 77 00 57 00

Avd. Finnsnes: Tlf. 77 60 00 22

e-post: post@aktivortopedi.no

www.aktivortopedi.no

www.inpubl.no

VI HENTER OG KJØRER DEG TIL BUSSTAKST

i TLF: 03177 | www.flexx.no

Nytt tilbud fra Østfold kollektivtrafikk

emipo tv

Ledige jobber i tv!

Vi har ledige tv-jobber i Empo i Ski i Akershus.

Empo tv er Norges eneste tv-kanal for- og med mennesker med utviklingshemming. Du må derfor ha en utviklingshemming for å kunne søke.

Vi gir opplæring i journalistikk, tv-foto, lyd og enkel redigering.

PS! Du behøver ikke bo i Ski for å jobbe hos oss. Mange pendler fra andre kommuner.

For mer informasjon og søknadsskjema:
Ring 64 87 74 76 eller gå inn på

www.empotv.no

Butikk

Buttons i to varianter:
Liten kr 3,- Stor kr 5,-

Tallerken (porselen)
kr 130,-

kr 100,- kr 150,-
Bøker om veien frem
til egen bolig

Handlevognsmynt og
nøkkelring kr 25,-

Hodeplagg
(Maxi-lue – kan brukes på
mange måter) kr 30,-

Bordvimpel uten fot kr 150,-
NFU formidler salg av fot,
ca. kr 150,- i tillegg

Kursmappe kr 25,-

Handlenett kr 30,-

Klistremerker
6 merker per ark kr 6,-

Krus (porselen) kr 150,-

Pins kr 25,-

Refleksbånd kr 25,-

Pris per stk. kr 10,-
6 stk. kr 50,-

«Fokus på overganger mellom ulike skoleslag»

I heftet beskrives 12 overganger i skolesystemet, fra barnehage til arbeidsliv. Felles for alle eksemplene er at elevene, foreldrene og de involverte tjenesteyterne betrakter overgangen som vellykket. Alle elevene er inkludert i ordinær klasse, og de fleste har utviklingshemning av varierende grad. Noen av elevene har store fysiske funksjonsnedsettelse i tillegg. Antall sider: 104

Pris kr. 150,-

Butikk

Alle kurshefter 35,- kr per hefte (bortsett fra "Pengene mine"). Porto kommer i tillegg.

Pengene mine
kr. 75,-

Fra foreldrehjem
til eget hjem

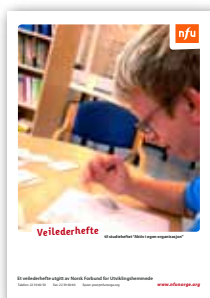
Kommunevalg

Stortingsval
(nynorsk)

NFU
– en organisasjon

Veilederhefte til
studieheftet "Aktiv i
egen organisasjon"

Aktiv i egen
organisasjon

NFUs
prinsipp-program

Vi og samfunnet
(nynorsk)

Tillitsvalgt i organi-
sasjonen NFU

Kursbevis kr. 10,-

Ledsagerhefte

Veileder til
kurslærer

Seksualitet
og samliv

Kroppen min
og følelsene mine

Bestill i dag

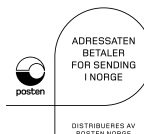
Bestilling _____

Navn _____

Adresse _____

Poststed _____

Du kan også bestille via telefon 22 39 60 50, e-postadresse post@nfunorge.org
eller bruk nettbutikken til NFU på www.nfunorge.org

DISTRIBUERES AV
POSTEN NORGE

Norsk Forbund
for Utviklingshemmede
Svarsending 1225
0090 Oslo

SPORTY FAMILIER VELGER SUBARU XV

Nye **Subaru XV** har tatt Norge med storm. Sporty, driftssikker, med lavest tyngdepunkt og høyest bakkeklaring i klassen, gir **XV** suverene egenskaper i en aktiv hverdag. Legger du til våre unike Boxermotorer og permanent (ekte) firehjulsdrift, har du formelen for suksess på norsk føre.

**VINTERKAMPANJE
KUNDEFORDEL**

KR. 23.850,-

VINTERKAMPANJE OMFATTER:

- 17" vinterhjul på aluminiumsfelg
- Metallic lakk
- Og selvfølgelig med Symmetrical AWD – permanent firehjulsdrift

Kontakt oss

Forbundsleder

Jens Petter Gitlesen

41 10 13 42

jpg@nfunorge.org

Nestleder

Bjug Ringstad

61 17 28 00 / 91 81 87 00

bjug@ringstad.no

Frid Oline Tellefsen Svineng

90 93 61 56

fotsvineng@hotmail.no

Eirik Dahl

95 08 03 27

eirik.dahl.61@gmail.com

Oscar Eide

56 14 31 58 / 90 04 91 10

oe@coastcenterbase.no

Anne Jorun Økland

53 41 64 84 / 41 50 02 53

annejorun35@hotmail.com

Lillian Sundsdal

37 16 41 37 / 48 05 00 55

lilliansu56@gmail.com

Nasjonalt

Norsk Forbund for
Utviklingshemmede
Pb 8954 Youngstorget
0028 Oslo

Besøksadresse:
Youngstorget 2a, 7. etasje
Telefon: 22 39 60 50
Telefaks: 22 39 60 60
post@nfunorge.org

www.nfunorge.org

Bankgiro: 8200.01.93417

Fylkeslagene

NFU Oslo Fylkeslag

c/o NFU

Postboks 8954 Youngstorget

0028 OSLO

22 39 60 51

oslofylkeslag@nfunorge.org

NFU Akershus Fylkeslag

v/Tove-Britt Henriksen

Ignavn. 131

1912 ENEBAKK

64 92 62 53/90 83 93 80

tovebritt@tusker.no

NFU Østfold regionlag

v/Jørn Nilsen

Stenrødveien 62

1784 HALDEN

69 18 59 23/95 23 23 30

jorn.nilsen@halden.net

NFU Hedmark fylkeslag

v/Inger Margrethe Pettersen

Stolvstadvegen 39

2360 RUDSHØGDA

62 35 53 60/905 12 356

ingermargrethep@hotmail.com

NFU Oppland Fylkeslag

v/Staale Stampeløkken

Hagehaugveien 2 A

2613 LILLEHAMMER

61 25 73 17/95 69 44 52

stastamp@gmail.com

NFU Buskerud Fylkeslag

v/Roar Høidal

Gustava Kiellands vei 3

3610 KONGSBERG

92 69 89 57

roar.hidal@ebnett.no

NFU Vestfold Fylkeslag

Pb 14

3276 SVARSTAD

92 02 89 38

nfu.vf@online.no

NFU Telemark Fylkeslag

v/Anny Andersen

Håkonsgt. 9 A

3660 RJUKAN

35 09 19 07/90 74 06 05

annyande@online.no

NFU Aust-Agder Fylkeslag

v/Svein Karlsen

Måkeveien 15

4950 RISØR

37 15 01 75/90 59 88 69

sveikarl@online.no

NFU Vest-Agder Fylkeslag

v/Jan G. Johannessen

Hannevik Terrasse 41

4613 KRISTIANSAND

38 03 00 14 / 91 79 41 76

jjoannessen@xstratanickel.no

NFU Rogaland Fylkeslag

Støperigt. 34

4014 STAVANGER

51 89 15 50

post@nfu-rogaland.no

NFU Hordaland Fylkeslag

v/Geir Tore Søreide

Havnahagen 19

5419 FITJAR

91 84 55 74

geir.t.soreide@haugnett.no

NFU Sogn og Fjordane Fylkeslag

v/Gry Borghild Sætre

Angedalsv. 107

6800 FØRDE

57 82 47 75/90 94 93 16

eidahl@combitel.no

NFU Møre og Romsdal Fylkeslag

Postboks 7850 Spjelkavik

6022 ÅLESUND

70 15 10 30 / 46 91 08 40

mrfylkeslag@nfunorge.org

NFU Sør-Trøndelag Fylkeslag

v/Nina Braadland

Høilivegen 3

7052 TRONDHEIM

73 53 42 22/47 05 54 07

nibraad@online.no

NFU Nord-Trøndelag Fylkeslag

v/Snorre Ness

Postboks 183

7801 NAMSOS

74 21 23 08 / 90 51 69 66

snorre.ness@hint.no

NFU Nordland Fylkeslag

Postboks 843

8001 BODØ

75 52 40 48 / 91 72 47 08

nfu-nord@online.no

NFU Troms fylkeslag

v/Solveig Nylund

Fosslundveien 131

9304 VANGSVIK

90 10 12 25

sanylund@live.no

NFU Finnmark fylkeslag

v/Sigrid Sandbu

Mostadfeltet

9925 SVANVIK

41 52 65 09

sigrid-su@hotmail.com

Rett fra hjertet

Mennesker med utviklingshemning er oversett som fortellere fra eget liv. Deres livshistorier blir som oftest fortalt gjennom tall, statistikker eller andre. I filmen "Rett fra hjertet" forteller de derimot selv om kjærlighet, savn, glede og mestring.

Filmen ble lansert i Bergen kino før jul. Produsentene, Eli Lea og Hanne Jones i Flimmer film, fikk ideen da de jobbet med et liknende prosjekt på et aldershjem for noen år siden. Da oppdaget de det relativt nyetablerte Håstein seniorsenteret for eldre med utviklingshemning i Laksevåg. De to kollegene fant ut at de ville løfte fram livsminnene også for denne målgruppen som mange sjelden ser og hører noe til.

Dette er blitt et tverrmedialt prosjekt som i tillegg til kortfilmen (DVD) også

er blitt en webdokumentar og en bok med 22 livshistorier til mennesker uten tale-språk som ellers ikke ville ha blitt fortalt. Prosjektet er utviklet og gjennomført i samarbeid med NFU Bergen lokallag og Håstein seniorsenter. Det er støttet av Bergen kommune, Kulturrådet, Hordaland fylkeskommune, Vestnorsk filmsenter og Ekstrastiftelsen Helse og Rehabilitering. Prosjektleder Eli Lea kan gi mer informasjon via eli@flimmerfilm.no

Fra premiefesten: Et knippe av de eldre som har fortalt sine livshistorier. (Foto: Bitten Munthe-Kaas)

ADVOKATFIRMAET

HESTENES OG DRAMER Son AS

www.hestenesdramer.no

Vi har bred erfaring i saker som gjelder utviklingshemmede:

- sosialtjenester (praktisk bistand, BPA, støttekontakt, omsorgslønn, avlastning, "tvangsflytte-saker")
- trygdeytelser (grunnstønad, hjelpestønad, stønad til bil mv),
- undervisning (spesialpedagogisk hjelp i barnehage og skole mv)
- arv og testament, verge / hjelpeverge, erstatning, arbeidsrett mv.

Ta gjerne kontakt! Ingen kostnader før vi har avtalt oppdrag.

Storgt 54 – 1555 Son Tlf: 64 95 04 14 Fax: 64 95 04 13

Advokat Kristin Kramås

kristin.kramaas@hestenesdramer.no
tlf: 918 85 984

Advokat Petter Kramås

petter.kramaas@hestenesdramer.no
tlf: 901 37 450

